Stavovi učitelja i studenata završne godine Učiteljskog studija o primjeni stripa u nastavi Hrvatskoga jezika unutar razredne nastave

Karađole, Ana

Master's thesis / Diplomski rad

2020

Degree Grantor / Ustanova koja je dodijelila akademski / stručni stupanj: **University of Split, Faculty of Humanities and Social Sciences, University of Split / Sveučilište u Splitu, Filozofski fakultet**

Permanent link / Trajna poveznica: https://urn.nsk.hr/urn:nbn:hr:172:643357

Rights / Prava: In copyright / Zaštićeno autorskim pravom.

Download date / Datum preuzimanja: **2024-03-29**

Repository / Repozitorij:

Repository of Faculty of humanities and social sciences

FILOZOFSKI FAKULTET

DIPLOMSKI RAD

STAVOVI UČITELJA I STUDENATA ZAVRŠNE GODINE UČITELJSKOGA STUDIJA O PRIMJENI STRIPA U NASTAVI HRVATSKOGA JEZIKA UNUTAR RAZREDNE NASTAVE

ANA KARAĐOLE

Split, 2020.

SVEUČILIŠTE U SPLITU

FILOZOFSKI FAKULTET

Odsjek za učiteljski studij

Predmet: Metodika nastave hrvatskoga jezika 3

DIPLOMSKI RAD

STAVOVI UČITELJA I STUDENATA ZAVRŠNE GODINE UČITELJSKOGA STUDIJA O PRIMJENI STRIPA U NASTAVI HRVATSKOGA JEZIKA UNUTAR RAZREDNE NASTAVE

STUDENTICA: Ana Karađole

MENTORICA: doc. dr. sc. Ivana Odža

Split, kolovoz 2020.

Sadržaj

1. Uvod 1
2. Definiranje stripa 3
2.1. Povijest stripa u svijetu i u Hrvatskoj 3
3. Strip u školi 6
3.1. Strip u nastavi Hrvatskoga jezika 10
3.1.1. Strip u nastavi medijske kulture 12
3.1.2. Strip u nastavi jezika 13
3.1.3. Strip u nastavi književnosti 13
3.1.4. Strip u nastavi jezičnoga izražavanja 14
3.2. Strip u školskom listu 15
3.3. Primjer iz prakse – korištenje stripa u nastavi Hrvatskoga jezika 16
4. Istraživanja među učenicima 19
5. Istraživanje o stavovima učitelja i studenata završne godine učiteljskoga studija o primjeni stripa 21
5.1. Predmet i cilj istraživanja 21
5.2. Hipoteze istraživanja 22
5.3. Uzorak instrumenata i metoda obrade podataka 24
5.4. Rezultati i rasprava 25
6. Završna razmatranja 38
7. Zaključak 39
Literatura 40
Sažetak 44
Abstract 45
Prilozi 46

Popis slika 54

Popis tablica 55

1. Uvod

U suvremenom obrazovanju koji je pod utjecajem brzog razvoja znanosti i tehnike, učitelji se susreću s različitim izazovima i problemima. Povećava se količina znanja koje trebaju prenijeti na učenike, računala i programi postaju najznačajniji alati, internet je dominantan izvor znanja, a učenike je teško motivirati na rad. Naviknuti na tehnologiju, učenici veću pažnju pružaju sadržajima koji su vizualno prikazani. S obzirom na to da je strip jedinstven medij s vizualnim i narativnim elementima, upravo takav može pomoći u motivaciji učenika i boljem usvajanju nastavnih sadržaja. Uporaba stripa se, bilo da likovnim sadržajem sugerira naraciju, ili da je popraćen tekstom, osobito poticajnom čini u nastavi Hrvatskoga jezika.

Od razredne nastave preko viših razreda osnovne škole pa sve do srednje škole, učenici se susreću sa stripom kao zanimljivim i dinamičnim medijem koji im pomaže u svladavanju nastavnih sadržaja. Učenici nižih razreda tako se susreću većinom sa stripovima bez ili s vrlo malo teksta dok se oni u višim razredima mogu susresti i s pravim umjetničkim djelima. Strip je po svojoj definiciji niz crteža s potencijalom priče pa razlikujemo dva dijela: narativni i vizualni. Vizualni se dio odnosi na crteže dok se narativni odnosi na fabulu. Fabula u stripu može biti prikazana tekstom, no to nije nužno (Leko, 2018). S obzirom na to da je strip također umjetničko djelo, ono kao takvo mora imati svoju temu i poruku.

Rad je podijeljen na dva dijela: teorijski i istraživački. U teorijskome se dijelu posredstvom triju najzastupljenijih teorija koje su obilježile strip kao umjetničko djelo, definira strip. Određenje stripa slijedi kratak prikaz njegova povijesnoga razvoja od početaka do danas razmatranjem svjetske i domaće, hrvatske stripovske scene. Nadalje, razrađuje se problematika zastupljenosti i primjene stripa u nastavnome procesu. Naglasak je stavljen na strip u nastavi Hrvatskoga jezika u svim njezinim domenama: hrvatskome jeziku i komunikaciji, književnosti i stvaralaštvu te medijima i kulturi.[1] Uz osvrt na strip kao nastavno sredstvo predočena su dosadašnja istraživanja među djecom koja pokazuju njihov odnos prema stripu.

[1] Pregled domena Hrvatskoga jezika i njihov sadržaj vidjeti u: *Odluka o donošenju kurikuluma za nastavni predmet Hrvatski jezik za osnovne škole i gimnazije u Republici Hrvatskoj*. Dostupno na: https://narodne-novine.nn.hr/clanci/sluzbeni/2019_01_10_215.html.

Drugi dio rada obuhvaća istraživanje stavova učitelja i studenata završne godine učiteljskoga studija o primjeni stripa u nastavi Hrvatskoga jezika unutar razredne nastave (1. obrazovnoga ciklusa). Provedene su dvije odvojene ankete za dvije različite skupine ispitanika. Tablični prikaz rezultata popraćen je objašnjenjem kojima su potvrđene ili opovrgnute postavljene hipoteze koje će se preciznije iznijeti u sljedećim poglavljima.

Cilj je ovoga rada prikazom stavova učitelja i studenata učiteljskoga studija o primjeni stripa u nastavi Hrvatskoga jezika unutar razredne nastave, ukazati na mogućnosti uporabe stripa u nastavi te potaknuti buduća promišljanja o stripu kao mediju pogodnome za prijenos obrazovnih sadržaja u nastavi Hrvatskoga jezika, u skladu sa suvremenim obrazovnim tendencijama.

2. Definiranje stripa

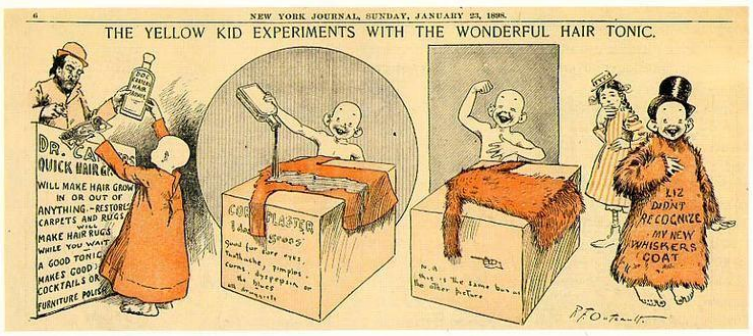
Hrvatski naziv strip prema *Hrvatskoj književnoj enciklopediji* (2012, prema Tuček, 2013) dolazi od engleskoga izraza *comic strip*, što u prijevodu znači smiješna traka. Riječ *comic* se odnosi na humor koji je bio glavna karakteristika prvih stripova, a riječ *strip* ukazuje na to da se radi o mediju koji je dolazio u formi trake. Iako je naziv strip ostao u trajnoj uporabi, važno je naglasiti da svaki strip ne mora biti humorističnoga karaktera i da ne mora biti oblikovan u traci. Postoji mnogo čimbenika po kojima se strip može definirati i razlikovati od ostalih umjetnosti. Robert C. Harveyju gleda na strip kao spoj teksta i slike. On smatra da se slika i tekst u stripu nadopunjuju, a osobitu važnost imaju oblačići s tekstom (Harvey, 1994, prema Cohnu, 2009). Spoj teksta i slike čini strip hibridnim oblikom koji je dobiven spajanjem dvaju medija (Faust, 1971, prema Cohnu, 2009). Harveyjev stav uključuje jednostranične stripove, ali umanjuje se važnost sekvencijalnih elemenata. Ovom teorijom se isključuju stripovi bez teksta jer definicija nalaže da je strip spoj teksta i slike (Harvey, 2010). Drugi teoretičari smatraju da je sekvencijalnost temeljna karakteristika stripa, poput Scotta McClouda, američkoga teoretičara koji gleda na stripove kao „crteže i druge slike suprotstavljene u namjerni slijed, s namjerom prijenosa informacije i/ili izazivanja estetske reakcije u čitatelja“ (McCloud, 2005:9). On oblikuje svoju teoriju prema knjizi Willa Eisnera *Strip i sekvencijalna umjetnost.* Nedostatak te definicije leži u činjenici da postoje stripovi koji su sastavljeni od samo jedne slike i stripovi u kojima dominira tekst (Eisner, 1985). Moderna teorija Neila Cohna zagovara mišljenje da je strip poseban oblik komunikacije odbacujući definiranje stripa preko sekvencijalnosti i strukture (Cohn, 2009). Cohn ovom teorijom odbacuje strip kao jedinstveni i neovisni medij. Svaka od navedenih teorija ima određene probleme o kojima bi se dalo promišljati, no bez obzira na njih, sve bi se teorije mogle ujediniti s obzirom na to da kao važnu komponentu ističu sliku s narativnim potencijalom, neovisno o tome je li on izrečen tekstom ili ga slikovni sadržaj tek sugerira.

2.1. Povijest stripa u svijetu i u Hrvatskoj

Svako narativno likovno djelo koje se sastojalo od slike u nizu smatra se pretečom stripa. Primjerice, epske priče o američkom vojskovođi i državniku Tigrovoj Pandži koje su oslikane na

12 metara dugačkoj traci, staroegipatsko slikarstvo i hijeroglifi poput knjige mrtvih, tapiserija iz Bayeuxana, vitraji na katoličkim crkvama širom Europe - sve se to smatra stripovima (Rebić, 2015).

Najviše utjecaja na širenje i pojavu stripa imao je Guttenbergov tiskarski stroj. U 18. stoljeću engleski slikar William Hogarth nacrtao je priču u slijedu, a tijekom 19. stoljeća pojavljuju se ilustrirani romani u nastavcima. Ocem modernog stripa smatra se švicarski slikar Rodolphe Töpffer koji je djelovao u 19. stoljeću. Njegove priče sadrže prvi spoj teksta i riječi nastao u Europi. Pričama je privukao mnoštvo i tako stvorio novi medij: strip (Aljinović i Novaković, 2012, prema Sakoman 2018). Pojava višebojne rotacije u dodacima američkih listova uzrokovala je početak objavljivanja smiješnih anegdota uprizorenih karikaturalnim crtežima. Napokon, crtač Richard Felton Outcalt započinje s objavljivanjem anegdota irske djece s Manhattana. Glavni lik anegdota je bio jednozubi ćelavi dječak zvan Žuti Dječak (*Yellow Kid).* Epizoda *Veliki pseći cirkus u McGooganovoj aveniji*, objavljena 16. 2. 1986., smatra se početkom modernoga stripa (Rebić, 2015).

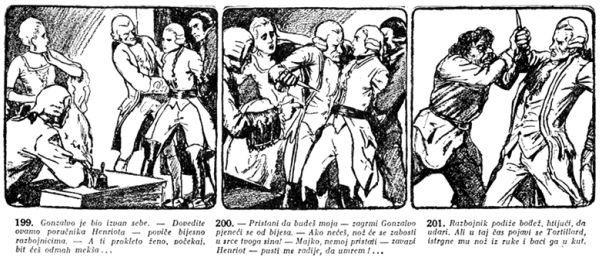
Slika 1. Yellow Kid, Richard Felton Outcalt

Zlatno razdoblje američkoga stripa započinje 30-ih godina 20. stoljeća. Stripovski superjunaci poput *Supermana* i *Batmana* osvojili su publiku koja je od 50-ih godina zasićena istom tematikom pa se javljaju novi žanrovi poput SF i horora. Razvojem filma došlo je i do razvoja stripa. Tako postoje brojni primjeri u kojima su se stripovi radili po određenom filmu. Kao primjer mogu se navesti Disney stripovi o Mickey Mouseu ili *Mačak Felix* koji je rađen po istoimenom crtanom filmu (Sakoman, 2018). U jednom razdoblju javlja se cenzura uzrokovana mišljenjem da stripovi potiču nasilje. Srebrno razdoblje stripa započinje 1956. godine kada se superjunaci vraćaju

kao glavna tematika ovog medija. Završetkom srebrnoga razdoblja 1969. godine započinje brončano razdoblje u kojem su popularni underground stripovi s temama droge, seksa i glazbe[2].

Manga je naziv za japanske stripove. Moderna se manga javlja poslije Drugog svjetskog rata u razdoblju obnove i političkog uspona Japana. Crtači mange crpili su inspiraciju iz američke kulture ne mareći za izvor same inspiracije. Takav je stav doveo do velike popularnosti japanskih stripova širom svijeta.

Otac hrvatskoga stripa je Andrija Maurović koji je uz Krešu Kovačića 1935. godine stvorio djelo *Vjerenica mača*. On je obilježio hrvatski strip i dostigao svjetsku slavu svojim originalnim stilom. Poslije 1966. strip se većinom uvozi iz inozemstva zbog pristupačnije cijene i publici atraktivnijih tema. U to vrijeme usporava domaća proizvodnja sve do pojave treće generacije autora poznate pod imenom *Novi kvadrat* 1976. godine. Njezini članovi su bili: Radovan Devlić, Boro Ivandić, Mirko Ilić, Ninoslav Kunc, Joško Marušić, Igor Kordej, Krešimir Zimonić i Nikola Kostadinović. Njihovi stripovi metaforički su se referirali na političke teme, svakodnevne aktualnosti te na teme seksualnosti. Takvi avangardni stripovi dobili su mnogo pohvala, ali i kritika, što je dovelo do medijske pozornosti koju do tada strip nije imao. U novo vrijeme treba istaknuti Danijela Žeželja, Darka Macana, Dubravka Matakovića, Štefa Bartolića, Edvina Biukovića i festivale stripa MaFest i Crtani Romani Šou (Rebić, 2015). Treba spomenuti i 90. godine prošlog stoljeća kada strip doživljava pad popularnosti te je sve manje dostupan u novinama i časopisima. U današnje vrijeme strip se može kupiti u striparnicama, na sajmovima i u knjižarama (Cmuk, 2017, prema Komljenović, 2019).

Slika 2. Andrija Maurović, Vjerenica mača

[2] Usp. *Hrvatska enciklopedija, mrežno izdanje – strip*. Dostupno na: https://www.enciklopedija.hr/Natuknica.aspx?ID=58410

3. Strip u školi

Strip kao nastavno sredstvo predstavlja slijed crteža s tekstom ili bez njega, čija fabula ima zadatak prenijeti poruku učenicima. U nastavi strip se može koristiti kao: a) ilustracija, b) izvor informacija i oblika svladavanja gradiva, c) osnova za poticanje dijaloga i diskusija, d) zadatak izrade vlastitoga stripa (Kempkes, 1981, prema Pranjiću, 2013). Brojne su prednosti korištenja stripa u nastavi. Rad sa stripom pomaže učenicima u najranijoj dobi u poticanju vizualnog učenja i predočavanju stvarnosti. S obzirom na to da se sadržaj stripa može prikazati na slikovit i jednostavan način, on je izvrstan izbor za predočavanje raznih situacija iz svakodnevnog života i prirodnih procesa (Tanacković-Faletar, 2007). Strip se zbog svoje specifičnosti jezika i korištenja likovnih elemenata ističe u nastavi likovne kulture. Kako likovnost u stripu ima narativnu funkciju, osim likovnih elemenata, učenici su upoznati i s elementima govornoga jezika što pokazuje svojstvo stripa da spaja više umjetnosti u jednu tvorevinu. Osim toga, potencijal za govorno izražavanje, odnosno komunikacijska kompetencija jedan je od ključnih pojmova *Nacionalnog okvirnog kurikuluma* (2011).

Prema Gačićevu radu *Strip u školi* (1990, prema Bahat, 2015), strip je jedan od najpopularnijih medija koji se može koristiti u razrednoj nastavi. On tvrdi da strip omogućava svakom učeniku da bez velikih troškova i dodatne opreme sam stvori svoj strip te se tako upozna s njegovim obilježjima i mogućnostima. Iako je danas situacija drugačija što se tiče pristupačnosti novih medija, strip i dalje predstavlja medij koji ima svoje prednosti pogotovo u nastavi Hrvatskoga jezika, Likovne kulture i Informatike. Gačić (1990, prema Štefančić, 2017) definira strip kao naraciju crtežima što po njemu određuje bit stripa kao spoja slikarstva, književnosti i filma. S ovim umjetnostima strip dijeli zajedničke elemente pa tako elementi stripa mogu biti likovni, literarni i filmski. Kao likovne elemente Gačić navodi sve elemente koji se koriste u likovnom izražavanju i stoga dolazi do zaključka da se strip kao nastavna metoda najbolje koristi u nastavi likovne kulture. Upozorava na činjenicu da slike u stripu imaju narativnu funkciju što je bitno za određivanje vrijednosti samog stripa. Kao literarne elemente Gačić spominje više vrsta komunikacije koji se ostvaruju uz ostala izražajna sredstva. Prema njemu, verbalni elementi stripa su naslov, tekst,

dijalog, zvukovi iz prirode, grafemi itd. Filmski elementi koji se mogu vidjeti u stripu su kadar i montaža. Njih Gačić pronalazi u stripu te ističe važnost scenarija koji predstavlja književni tekst, a kojeg navodi kao literarni element u stripu. Također, spominje fabulu stripa koja određuje grafički pristup kao i zakone grafičkog oblikovanja koje je potrebno pratiti prilikom montaže kadra i stranica. Montaža za njega ovisi o naraciji i o grafičkom pristupu. Gačić zaključuje da se strip kao nastavna metoda može koristiti u obrazovanju učenika od predškolskog odgoja pa sve do srednje škole. Njegovo objašnjenje za takve mogućnosti stripa leži u načinu na koji učenici doživljavaju strip. Obrada stripa u osnovnoj školi temelji se na pojmovima kao što su režija, scenografija i kostimografija, stoga strip može biti cilj nastavnog rada u raznim izvannastavnim aktivnostima poput literarnih, novinarskih, likovnih itd. Nadalje, u svom zaključku Gačić navodi da je strip, kao nastavna metoda i medij, veoma važan za učenike svih uzrasta jer spaja više vrsta umjetnosti te je on sam umjetnost na najvećoj razini.

Stjepko Težak (1998: 585-588), proučava mjesto i ulogu riječi u stripu. On odbacuje definiciju stripa kao književnosti koja ostvaruje naraciju slikama i bojom, a argument za svoju tvrdnju pronalazi u činjenici da strip nije niti književnost, niti naracija kao što boja i crta nisu jedina sredstva koja se koriste u stripu. Zbog toga Težak drži da se strip kao takav ne može uspoređivati s književnim djelom jer je strip umjetnost crteža i slika spojenih s tekstom ili bez njega, a književnost je umjetnost riječi. Težak se dalje osvrće na činjenicu da strip ne može zamijeniti književno djelo, ali da se ipak koristi u sklopu nastave hrvatskog jezika i to na području medijske kulture. Iako strip danas ima svoje mjesto u nastavi, Težak primjećuje trend u kojemu učitelji izbjegavaju korištenje stripa jer je za neke previše likovan, dok je za druge previše literaran. Nadalje, u radu je objašnjena poveznica stripa s književnosti i to preko fabule i teksta kao i povezanosti s filmom preko fabule i slike. Razlika u povezanosti s ove dvije umjetnosti je u riječi koja u stripu ima drugačiju ulogu. Težak se dotiče i jezika u stripu kojega autor samostalno bira, a čitatelj doživljava na svoj način. Smatra da autor stripa mora dobro razmisliti i uzeti u obzir sve elemente jezika kao što su izbori idioma, gramatički oblici itd. Zaključuje da mora postojati sklad između crteža i teksta jer postoje situacije u kojima autori stripova daju preveliki značaj slikovnom izrazu što ponekad rezultira gramatičkim i pravopisnim pogreškama te siromašnim izrazima.

Pitanjem korištenja stripa kao nastavnoga pomagala bavio se Marko Pranjić. U svom radu (2013: 245-249) on navodi da primjena stripa još uvijek nije široka zato što dio učitelja smatra da se na taj način nastavni sadržaji prikazuju previše jednostavno, osiromašeno i moderno. Međutim, sa stripovima se djeca svakodnevno susreću i zbog toga se osjećaju ugodno u radu s njima. Najbitnija funkcija stripa kao nastavnoga sredstva je što je njime djecu moguće motivirati na više načina. Pranjić navodi nekoliko načina na koje se strip može uvrstiti u nastavni program, a jedan od njih je korištenje stripa kao slobodne literature uz popratnu raspravu i razgovor. Nadalje, strip se može koristiti kao zajednička lektira cijeloga razreda u kojemu učenici moraju u stripu prepoznati njegovu povezanost s cijelim tekstom. Kao treći način, Pranjić predlaže zadatak u kojemu učenici trebaju naći pripadajući govorni oblačić za odgovarajući crtež. Posljednji prijedlog odnosi se na samostalni rad učenika – od učenika se zahtijeva da izrade vlastiti strip kao samostalni zadatak. U praksi se pokazalo da strip pomaže učenicima u svladavanju većih i težih tekstova, ali Pranjić se pita hoće li onda tekst koji nije zanimljiv i napet kao u stripovima izazvati razočaranje kod učenika. Nadalje, on se osvrće na zaključke W. Kempkesa o kriterijima uporabe stripova. Prema Kempkesu, stripovi se mogu upotrebljavati kao poticaj za diskusiju, podloga za učenje detalja o pojedinom predmetu, pomoć pri interpretaciji, motivirajuće sredstvo ili kao domaći zadatak u kojem učenici prikazuju određeni problem ili prikazuju rješenje za neku svakodnevnu životnu situaciju. Za primjenu stripa u nastavi Pranjić predlaže da se učenicima ponude različiti stripovi na istu temu koje oni moraju usporediti. Osim toga, djeca mogu dobiti gotove stripove ili isječke istih s praznim oblačićima koje sami ispunjavaju na osnovi teksta koji je prethodno obrađen. Učenici se mogu i podijeliti u skupine koje će izraditi različite stripove na istu temu, a zatim izglasati koji je od tih stripova najbolje rješenje. Posljednje, učenicima se može dati zadatak da individualno izrade strip o suvremenom događaju o kojem se pričalo na nastavnom satu ili pak o događaju po njihovom izboru. Nadalje, Pranjić spominje N. Scholla (1980, prema Pranjiću, 2013) koji se bavio angažmanom mladih u izradi stripa. Scholl preporučuje da se postupak izrade stripa sastoji od izrade scenarija, pronalaska prikladnoga teksta i rada u skupini. Pri izradi scenarija treba odrediti što sve mora biti na slici, poziciju i oblik govornih oblačića kao i izgled pozadine i figura. Prikladan tekst može biti iz povijesti, književnosti, vlastite okoline, života razredne

zajednice ili života učenika. Uza sve navedeno rad u skupini omogućuje da se različita mišljenja i ideje spoje u jedan rad koji je od svih prihvaćen te je u središtu suradničkoga učenja.

Faezal Muniran i Ridzal Yusof (2008) pišu o korištenju stripa u školama s ciljem poticanja razvoja pismenosti. Oni smatraju kako je učenje kroz obični tekst danas nepraktično s obzirom na to da su djeca izložena filmovima, televiziji, videoigricama i drugim modernim medijima. Motivacija ima iznimno važnu ulogu u današnjem nastavnom procesu, posebice motivacije za čitanje. Učiteljima i roditeljima nekada je teško motivirati djecu s obzirom na to da pojedina djeca lošije reagiraju na književna djela koja su im ponuđena te im je potrebna vizualna stimulacija u knjigama. Manjak takve motivacije može dovesti do toga da djeca zaostanu u obrazovnom procesu. Prema Muniranu i Yusofu stripovi su sredstvo koje može motivirati djecu da čitaju. S obzirom na to da se radi o kombinaciji teksta i slike, stripovi mogu proširiti vještine, intelektualni potencijal djece te produbiti njihov smisao za estetsko doživljavanje. Također, pomoću stripova je moguće izraziti osjećaje, ideje, stvoriti likove i prikazati probleme iz života na jednostavniji i djeci primjereniji način. Osim poboljšanja motivacije za učenje, oni smatraju da korištenje stripa u nastavi može ojačati lingvističke i komunikacijske vještine jer stvaranje stripa obuhvaća pisanje, crtanje i čitanje sadržaja kojeg učenici mogu sami stvoriti.

Leoné Tiemensma (2009) smatra da je strip kontroverzni oblik umjetnosti. Na tragu Munirana i Yusufa, za njega su stripovi primjereni čitalački materijal za djecu jer se današnja djeca, okružena vizualnim medijima, čitanjem stripa osjećaju uključenima u priču. Razlog je tome vizualna vrijednost stripa i poruka koju te slike donose. Osim toga, čitanje stripa predstavlja manji napor nego čitanje većega književnoga djela što također pridonosi njegovoj popularnosti među djecom. Za njega je jedan od prvih koraka u poticanju i razvoju čitateljske kulture stvaranje pozitivnoga stava prema čitanju. To se može postići čitanjem stripova koji su djeci zabavni i koji će im zaokupiti pažnju, potičući ih da nastave čitati. Tiemensma spominje dva istraživanja s 8000 ispitanika u Velikoj Britaniji 1977. godine i 1996. godine koja su pokazala da su stripovi najmoćnija forma periodičkoga čitanja. Također ukazuje na pozitivne posljedice uključivanja stripa u nastavu, temeljeći svoj zaključak na rezultatima istraživanja u dvjema školama u Velikoj Britaniji (Marsh i Millard, 2000:110). Stripovi se tako mogu koristiti za prezentaciju kompleksnih

materijala u tekstu i pomažu u učenju nastavnoga sadržaja iz brojnih predmeta. Nadalje, stripovi pružaju autentičan način učenja jezika zbog svoje kompaktnosti i jednostavnosti, posebice za mlađu djecu. Također, pomoću stripova učenici mogu naučiti elemente fabule poput strukture priče i razvoja likova. Ono na što treba obratiti pozornost, prema Tiemensmu je prikladnost sadržaja pojedinih stripova za učenike. Brojni stripovi sadrže slike nasilja ili teme primjerene odraslima pa je stoga potrebno pažljivo planiranje i razmatranje stripova koji se mogu koristiti u nastavnim procesima.

3.1. Strip u nastavi Hrvatskoga jezika

U *Nastavnom planu i programu za osnovnu školu* (2006) Hrvatski je jezik najopširniji predmet koji obuhvaća četiri područja: hrvatski jezik, književnost, jezično izražavanje i medijsku kulturu. Prema *Nacionalnom kurikulumu nastavnoga predmeta Hrvatski jezik* iz 2016. godine pet komponenti suženo je na tri domene: komunikacija i jezik, književnost i stvaralaštvo i kultura i mediji, čime se želi istaknuti da je jezično izražavanje posredstvom vještina slušanja, govorenja, čitanja i pisanja integriran u svim domenama. S obzirom na to da se u radu govori o stripu u razrednoj nastavi, u nastavku će se prikazati potencijalna zastupljenost i primjena stripa u nastavi Hrvatskoga jezika unutar razredne nastave u okviru domene Kulture i medija.

Domena Kultura i mediji temelji se na razumijevanju teksta u različitim društvenim, kulturnim i međukulturnim kontekstima. Domenom se potiče razvoj znanja o sebi i drugima, uvažavanje različitih uvjerenja i vrijednosti te se omogućuje djelovanje u društvenoj zajednici. Domena obuhvaća: povezivanje jezičnih djelatnosti, aktivne uporabe rječnika i temeljnoga znanja sa svrhovitim pristupom informacijama te kritičko vrednovanje i kreativnu uporabu informacija radi rješavanja problema i donošenja odluka. Također obuhvaća komunikacijske i prezentacijske sposobnosti: stvaranje medijskih poruka i njihovo odgovorno odašiljanje, kritički odnos prema medijskim porukama, razumijevanje utjecaja medija i njihovih poruka na društvo i pojedinca. Osim toga, uključuje razumijevanje kulture s gledišta svakodnevnoga života, s društvenoga gledišta, kulture u odnosu na popularnu kulturu i kulture u odnosu prema književnosti i ostalim umjetnostima te utjecaj kulture na oblikovanje vlastitoga kulturnoga identiteta. Naposljetku,

domena Kultura i mediji obuhvaća svijest o jedinstvenosti i vrijednosti različitih mišljenja, stavova i ideja, društava i kultura sa svrhom uspješne komunikacije te razumijevanja drugih i drukčijih.[3]

Prema *Nacionalnom kurikulumu nastavnoga predmeta Hrvatski jezik* (2016) strip se ne pojavljuje niti u jednoj domeni u prvom i drugom razredu osnovne škole. U sklopu domene Kultura i mediji u trećem razredu osnovne škole od učenika se traži da razlikuje vrste medija primjerene dobi i interesima, izabire medijske sadržaje i iskazuje mišljenje o njima. Jedan od ishoda odnosi se na prepoznavanje sljedećih tekstnih vrsta: dječjega časopisa, stripa za djecu, kazališne predstave za djecu, animiranoga, dokumentarnoga i igranoga filma tematski i sadržajno primjerenoga recepcijskim i spoznajnim mogućnostima učenika, edukativnih i interaktivnih digitalnih medija primjerenih dobi i interesima učenika, televizijske emisije za djecu, radijske emisije za djecu. Odgojno-obrazovni ishodi vezani za strip u trećem su razredu razrađeni na čitanje stripova i njihovo razlikovanje od različitih tiskanih medijskih tekstova. Najniža razina usvojenosti koja se može postići je zadovoljavajuća, gdje učenici samo prepoznaju različite medije i medijske sadržaje, u ovome slučaju strip. Učenik je dobro usvojio ishod ako može nabrojiti vrste medija, opisati medijske sadržaje i izdvojiti omiljene medijske sadržaje. Vrlo dobra razina usvojenosti odnosi se na uspješno razlikovanje vrsta medija, opisivanje medijskoga sadržaja, izdvajanje omiljenih i iskazivanje osobnoga mišljenja o njima. Učenici koji su postigli iznimnu razinu usvojenosti ishoda mogu opisati medijske sadržaje kojima su izloženi, izdvajati omiljene medijske sadržaje, iskazivati svoje mišljenje o njima te kroz igru kreirati vlastite uratke potaknute određenim sadržajem.

Unutar domene Kultura i mediji, u sklopu četvrtoga razreda osnovne škole odgojno-obrazovni ishodi su isti kao i u trećem razredu. Od učenika se traži da razlikuju različite vrste medija primjerene dobi i interesima uz odabir medijskih sadržaja i izražavanje mišljenja o njima. Razrada ishoda u četvrtom razredu za tu domenu obuhvaća čitanje stripa i razlikovanje od ostalih tiskanih medijskih tekstova. Razine usvojenosti za ovaj ishod su iste kao i u trećem razredu osnovne škole, a preporuka je da su aktivnosti i sadržaji iskazani u ovome ishodu uvjetovani razvojnoj dobi i interesima učenika, fizičkim okružjem te upućivanjem na digitalne sadržaje koji su dostupni svima

[3] Usp. *Nacionalni kurikulum nastavnog predmeta Hrvatski jezik* (2016: 6).

bez obzira na mjesto školovanja ili stanovanja. Ishod se odnosi na sve obrazovne cikluse sa svrhom osobnoga razvoja i aktivnoga uključivanja učenika u kulturni i društveni život zajednice.

Bez obzira na to što nije formalni dio te domene, strip je povremeno moguće inkorporirati u područje Književnosti i stvaralaštva kao zamjenu za književno djelo s ciljem usvajanja određenih obrazovnih sadržaja. Učenici tako na primjeru stripa mogu proučiti kako bi se mogao prikazati tijek događaja ili likovi u priči. Od učenika se može tražiti da pročitaju tekst s razumijevanjem i da prepoznaju obilježja književnoga teksta. Osim toga, moguć je i samostalni rad gdje je potrebno izraziti vlastito mišljenje o sadržaju stripa, što je većina autora spomenutih u prethodnome poglavlju uočila.

Za razliku od *Nacionalnom kurikulumu nastavnoga predmeta Hrvatski jezik* (2016) gdje se od učenika traži da u sklopu domene Kultura i mediji razlikuju strip od drugih vrsta medija koji su primjereni njihovoj dobi, unutar dokumenta *Nastavni plan i program za osnovnu školu* od učenika se traži da razlikuju strip od drugih vrsta tiskovnoga medija. Od učenika se također očekuje da znaju prepoznati izražajna sredstva stripa te sličnosti i razlike između filmskoga kadra i kvadrata stripa.

3.1.1. Strip u nastavi medijske kulture

Kako su film i strip umjetnosti koje imaju mnogo zajedničkih obilježja, vrlo lako ih se može usporediti. Učitelj pri obradi filma kao nastavnoga sadržaja može iskoristiti strip u procesu motivacije učenika kako bi oni upoznali i usvojili povezanost ovih dviju umjetnosti te uočili međusobne razlike. Primjerice, kod obrade crtanoga filma strip se može upotrijebiti za motiviranje učenika jer je prijenos stripa u crtani film ili crtanoga filma u strip uobičajena pojava. O povezanosti filma i stripa pisao je Stjepko Težak (1990). Kao razlog usporedbe tih dvaju medija naveo je njihove zajedničke značajke poput „narativnih slika i crteža koje sugeriraju pokret“ (Težak, 1990:382). Osim slika i crteža važno je spomenuti i tekst koji nosi fabulu i veže se za sliku. Iako u vrijeme nastanka njegove knjige Težak primjećuje kako strip nema svoje mjesto u nastavnome planu i programu, autor smatra da je uloga učitelja naći priliku i vrijeme da u interpretaciji drugih nastavnih sadržaja uključi strip kao motivaciju ili pomoćno sredstvo pri obradi novoga nastavnoga sadržaja. Kada se povezuje nastava filma sa stripom, jedan od važnih

obrazovnih ishoda je da učenici razlikuju sliku u filmu od slike u stripu. Prema Težaku, slika u stripu je nepokretna i sugerira pokret, a u filmu je slika pokretna i ima obilježje optičke iluzije. On naglašava da je film ograničenih oblika i dimenzija okvira dok stripove obilježava sloboda u slijedu kadrova.

3.1.2. Strip u nastavi jezika

Danas se u udžbenicima često može pronaći strip s ciljem uočavanja neke jezične pojave. Kako je učenicima nastava gramatike ponekad nezanimljiva zbog nedostatka vizualnih elemenata, strip je odlično motivacijsko nastavno sredstvo i poticaj za angažiranje učenika. Naime, svaki udžbenik ne sadržava strip koji bi uporabu jezika prikazao u svakodnevnim životnim situacijama, stoga je na učitelju da uvede strip kada je to prikladno. Iako je Težakova knjiga nastala prije 30 godina, njegovi prijedlozi načina na koje učitelji mogu uvrstiti strip u nastavu gramatike ili pravopisa (1990:163) i dalje su aktualni: strip može poslužiti kao motivacija prije obrade određene jezične pojave, za stvaranje problemske situacije ili kao lingvometodički predložak za stjecanje i provjeru jezičnih spoznaja.

Jezik stripa može poslužiti kao podloga za proučavanje jezičnih normi jer obiluje žargonizmom i pogreškama koje nastaju korištenjem nepravilnih glagolskih oblika, zareza i drugih interpunkcijskih znakova onda kada to nije potrebno. Kao što je Težak naveo, strip može poslužiti kao lingvometodički predložak i to pri obradi tema poput tvorbe riječi, žargona, narječja, tuđica itd. Za primjer korištenja stripa kao lingvometodičkoga predloška on daje strip *Šuma Striborova* Krešimira Zimonića. Predlaže njegovo korištenje pri prvom susretu učenika s glagolskim vremenima.

3.1.3. Strip u nastavi književnosti

Osim korištenja u nastavi jezika, strip je koristan i u nastavi književnosti. Veza između književnosti i stripa proizlazi iz definicije tih dviju umjetnosti. Kako je strip umjetnost slike i riječi, a književnost umjetnost riječi, njihova poveznica je riječ. U književnosti je riječ primarna - nosi radnju i čitatelju pruža atmosferu djela dok se u stripu riječ može i ne mora koristiti jer slika ima ulogu dočaravanja riječi. Iz ove usporedbe stripa i književnosti ujedno je moguće iščitati razlog

nedovoljne zastupljenosti stripa u nastavi književnosti. Naime, iako u *Nastavnom planu i programu za osnovnu školu* (2006) postoji korelacija stripa i filma, korelacija književnosti i stripa nije istaknuta. Razlog je upravo u funkciji pisane riječi u tim umjetnostima. Težak (1990) navodi više načina na koje se riječ može upotrijebiti u stripu. Ako autor ne želi uvrstiti riječi u strip, može ih potpuno izostaviti osim u naslovu, a u suprotnome može upotrijebiti onomatopeje za dočaravanje prirodnih i umjetnih šumova kao i dijaloge i kraće monologe likova. Nadalje, riječ može služiti samo kao dodatak crtežima koji predstavljaju pripovijedanje, a nerijetko autori biraju kombinaciju svega navedenoga. S obzirom na velik broj književnih djela koja su predočena stripom, Dubravka Lazić (1990, prema Bahat, 2015) kao mogućnost uključivanja stripa u nastavu predlaže komparativnu analizu književnoga djela i pripadajućega stripa. Ističe kako je cilj analize utvrditi u čemu se strip udaljio od književnoga predloška, a kojim mu se elementima približio. Ona se zalaže za to da se učenicima omogući sloboda izbora između čitanja stripa ili književnoga teksta uz obrazloženje vlastitoga odabira. Ono što razlikuje strip od književnoga teksta skraćena je fabula, smanjena količina teksta, promijenjen jezik, različit slijed priče, razlika u karakterizaciji likova ili njihova fizičkoga izgleda, razlika u opisima interijera i eksterijera i dr. Osim komparativne analize, strip se u nastavi književnosti može provesti kao jezično izražavanje. Nakon čitanja i interpretacije književnoga djela, učenici mogu dobiti zadatak napisati ili nacrtati strip prema jednom dijelu teksta. Tako će učenici bolje razumjeti književno djelo i dobiti drugu perspektivu priče. Iako prema brojnim stručnjacima strip nikada neće u potpunosti zamijeniti knjigu, djeci treba ukazati na to da u životu treba naći vremena za oboje jer i strip može biti jednako poticajan ako je dobro napravljen. Uz nastavu književnosti, moguće je dobro analizirati i napraviti izbor stripova koji svojim sadržajem imaju mogućnost pripadati obveznoj lektiri. Na taj način bi se privukli učenici nižih uzrasta da čitaju te da se poistovjećuju s likovima o kojima čitaju (Tanacković-Faletar, 2007).

3.1.4. Strip u nastavi jezičnoga izražavanja

Jezično izražavanje prisutno je ne samo u nastavi Hrvatskog jezika, nego i sastavni dio većine ostalih predmeta u školi. Zadaće je jezičnoga izražavanja razviti kod učenika sposobnost iskazivanja osjećaja, doživljaja, misli i stavova, stvoriti naviku korištenja pravogovornih i pravopisnih normi i ostvariti uspješnu pisanu i usmenu komunikaciju. Strip kao sredstvo može

poslužiti u ostvarivanju ovih ciljeva. S obzirom na to da postoji više vrsta stripova, potrebno je izabrati onu vrstu u kojoj će jezično izražavanje doći najviše do izražaja. Najpogodnija su vrsta za tu namjenu stripovi bez teksta. Učenicima se može dati zadatak da sami napišu tekst u oblačiće ili da prepričaju strip bez teksta kako bi uvježbavali pisano i usmeno izražavanje. Pisane vježbe u nastavi jezičnoga izražavanja služe za učenje pravopisnih, gramatičkih, stilističkih i leksičkih normi. Strip bez teksta služi kao sredstvo za učenje tih normi jer motivira učenike da ga opisuju i promatraju kao likovno ostvarenje. O samom promatranju i opisivanju likovnoga djela govorio je Dragutin Rosandić (1990, prema Bahat, 2015) u svom djelu *Pismene vježbe u nastavi hrvatskog i srpskog jezika* podijelivši taj proces u više etapa. Neke su od njih: pripremna faza u kojoj učenici dobivaju motivaciju za opisivanje slika, promatranje i razgovor o slici, planiranje opisa slike, stvaranje rječnika za opis slike, stvaranje teksta itd. Kako je on pisao o slikama, a strip je slijed slika, ove se etape izmjenjuju na brži i drugačiji način kod promatranja stripa. Osim zadataka opisivanja stripa, učitelj može zadati učenicima diktat koji se temelji na stripu i to na način da učenici prvo promatraju i usmeno opisuju strip, a zatim pišu diktat u kojem nadopunjuju rečenice raznim vrstama riječi. Učitelj osim pisanih vježbi može zadati i usmene vježbe. Primjerice, učenici mogu napraviti vlastite stripove bez teksta i zamijeniti se s kolegama kako bi dobili različite priče. Tijekom tog zadatka neophodno je učenicima dati vremena da stvore priču i tako razviju vještinu govora i opisivanja pazeći na pravogovorne norme. Prilikom zadavanja ovih vrsta zadataka učitelj mora paziti na kompetencije koje se razvijaju u nastavi jezičnoga izražavanja. Kompetencije poput govora na materinskom jeziku razvijaju se i njeguju vježbama čitanja i to ne samo književnih tekstova nego i neknjiževnih u koje spada i strip. Djeca kroz strip uče druge funkcionalne stilove koji postoje u hrvatskome jeziku, obogaćuju usput svoj vokabular.

3.2. Strip u školskom listu

Strip je, osim u nastavi Hrvatskoga jezika i drugih predmeta, zastupljen i u školskim listovima kao likovna forma koja je najčešće djelo učenika, što je također neizravno povezano s nastavom Hrvatskoga jezika, budući da je uređenje školskoga časopisa najčešće djelatnost novinarskih, literarnih i sličnih skupina. Stripovima se može posvetiti i po nekoliko stranica u školskim

listovima, a najčešće je to zadnja stranica. Učenici koji sudjeluju u izradi školskoga lista određuju temu stripa. Dva su elementa o kojima crtač stripa mora voditi brigu i koja moraju davati kvalitetnu cjelinu - priča i crtež koji služi kao popratno sredstvo priči. Kako bi se strip objavio, mora biti dovoljno dobar i kvalitetan i stoga postoje određene pripreme za stvaranje stripa. Prvi korak je ideja nakon koje se piše sinopsis, a potom scenarij. Scenarij se dijeli na kadrove i tek nakon njih dolazi crtanje. Scenarij može napisati bilo tko od učenika, a najčešće je to netko iz uredništva školskoga lista. Također je važno voditi brigu o korištenju krupnoga, srednjega i bližega plana, jedinstvenome izgledu lika kroz svaki kadar stripa, ubacivanju oblačića za tekst na točno određena mjesta u crtežu i čitkom tekstu koji se može razumjeti. Osim crtanoga stripa, u školskim se listovima pojavljuju i fotostripovi za koje je potrebna kreativnost, dobre ideje i humor umjesto vještine crtanja i likovnoga znanja. Fotostrip se također može naći na zadnjim stranicama školskoga lista (usp. Primorac, Šimeg, Šojat, 2010).

Kao promotore stripa potrebno je spomenuti časopise za mlade poput *Modre laste, Smiba, Radosti i Prvog izbora*. U *Modroj lasti* objavljivani su stripovi poput *Zlatke* Krešimira Zimonića, serijali *Nježni, Genije* i *Jasna i osmoškolci* Ivice Bednjanca, *Svebor i Plamena* Darka Macana i Gorana Sudžuke i *Gluhe laste* Štefa Bartolića. U časopisu *Smib* izlazi *Durica* Ivice Bednjanca koja se ujedno nalazi i na popisu lektire za drugi razred osnovne škole, serijal *Kljunko i Dugi* Ante Zaninovića i serijal *Super Di* Dubravka Matakovića. U časopisu *Radost* objavljuje se strip *Luka* Ivana Guljaševića dok se u časopisu *Prvi izbor* objavljuju serijali *Boduljko i Žbunika* Jadranke Črnčić-Bandov i Darka Kreča, *Profesor Svjetlan* Darija Kukića i Tomislava Beštaka i *Mudrica* Magde Dulčić (usp. Cmuk, 2017).

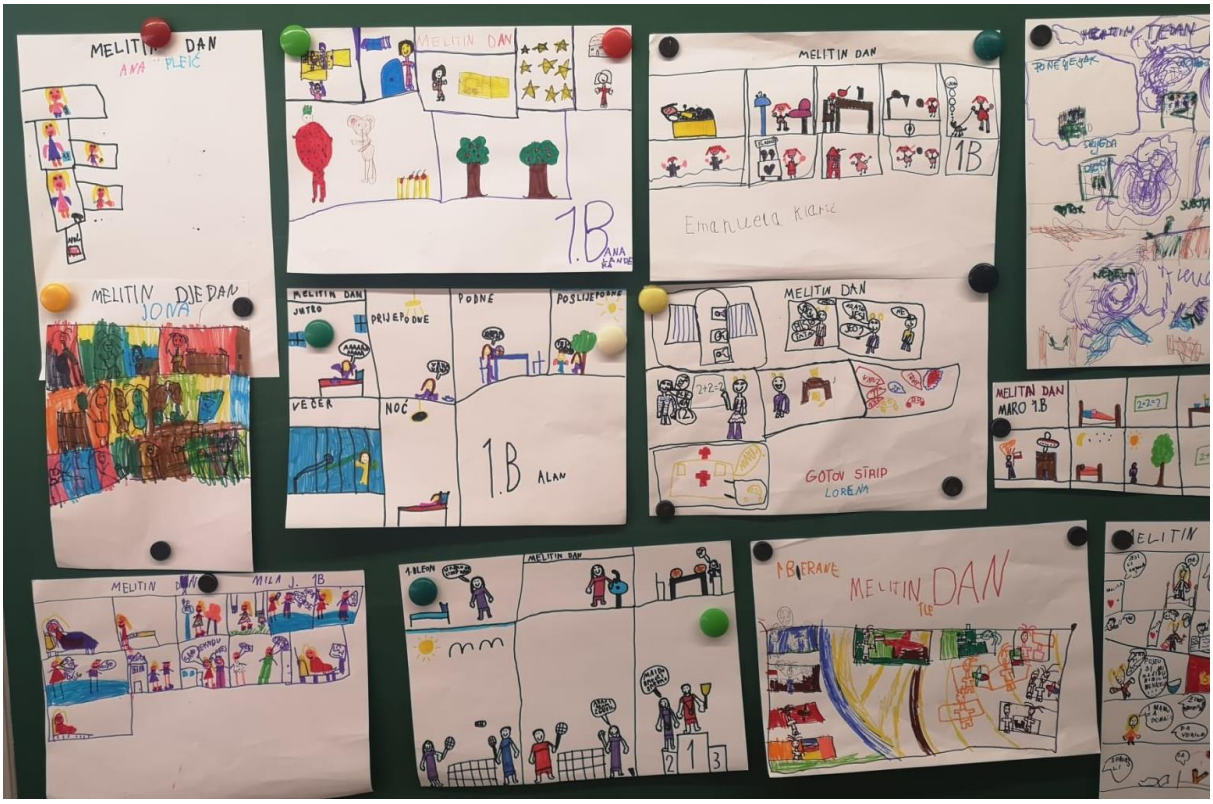
3.3. Primjer iz prakse – korištenje stripa u nastavi Hrvatskoga jezika

Primjer iz prakse proizlazi iz provedbe metodičkih vježbi na kolegiju Istraživačka praksa tijekom akademske godine 2019./2020. Tijekom izvršavanja kolegija u Osnovnoj školi Bol u Splitu primijenjen je strip kao medij u nastavi.

Učiteljica je za motivaciju pokazala učenicima stripove primjerene njihovoj dobi iz školskih časopisa i osobne kolekcije. Učenici su tijekom listanja i čitanja stripova međusobno razgovarali

o sadržaju i zanimljivostima iz pojedinih stripova. Nakon toga, učiteljica je na prezentaciji prikazala i pročitala strip Ivice Bednjanca, *Poljubac* iz serijala *Durica*. Učenici su potom samostalno čitali, razgledavali strip i komentirali ga. Uslijedila je sadržajna interpretacija tijekom koje su učenici odgovarali na pitanja vezana za sadržaj stripa; primjerice: „Koje likove pronalazite u stripu?“, „O čemu razgovaraju?“, „Kako je Durica reagirala na poljubac?“, „Kako biste vi reagirali na njezinu mjestu?“. Poslije interpretacije učiteljica je na prezentaciji prikazala elemente stripa koristeći se istim primjerom. Klikom na pojedini dio stripa otvorio bi se oblačić s nazivom odgovarajućeg elementa stripa (naslov, kadar, oblačić za tekst, autor) nakon kojega bi učiteljica pobliže objasnila njegovu ulogu u stripu. U završnom dijelu sata učenici su dobili nastavni listić u kojem su morali samostalno povezati elemente s dijelovima stripa te ga zalijepiti u bilježnicu. Taj listić poslužio im je kao podsjetnik kada su na satu Likovne kulture izrađivali vlastiti strip. Sat se temeljio na predstavi „Lažeš Melita“ koju su učenici s učiteljicom prethodno pogledali u kazalištu. Njihov zadatak bio je izraditi strip na temu „Melitin dan“ u kojemu su trebali prikazati kako zamišljaju Melitine aktivnosti u svim dijelovima dana. Taj zadatak iskorišten je kao korelacija s nastavnim sadržajima Prirode i društva jer su se u to vrijeme učila doba dana. Pri izradi stripa, učenici su posebnu pažnju trebali dati elementima stripa pa je tako svaki učenik trebao napisati naslov, prikazati svako doba dana posebnim kadrom, jasno nacrtati likove i potpisati se na kraju stripa. Sljedeći dan, u nastavi jezičnoga izražavanja dio učenika je prepričavao vlastite stripove ostatku razreda, a dio je pokušao ispričati radnju stripova svojih kolega iz klupe. U završnome dijelu sata učenici su morali kronološki poredati izmiješane kadrove stripa kojeg je učiteljica nacrtala i ispričati priču koju strip prikazuje.

Zaključne misli nakon provedene prakse pokazuju da je strip kao nastavno sredstvo općeprihvaćen među učenicima jer je na svakom provedenome satu uočena njihova iznimno pozitivna reakcija. Također, učiteljica je dokazala da se uz motiviranost i dobru volju strip može koristiti u svim područjima Hrvatskoga jezika.

Slika 3. Primjer dječjih radova

4. Istraživanja među učenicima

Mira Kermek-Serdanović (1986, prema Bahat, 2015), u svom istraživanju nazvanom *Stariji osnovac i strip*, dolazi do zaključka da učenici viših razreda osnovne škole rado čitaju strip. Provela je istraživanje na uzorku učenika od 11. do 14. godine. Odabrala je učenike u dobi u kojoj je najizraženiji interes za neobaveznu lektiru i literaturu za odrasle. Istraživanje je pokazalo da od svih vrsta neobaveznih lektira učenici najviše vole čitati strip.

Još je jedno istraživanje (Lazić 1990, prema Tuček, 2013) provedeno anektiranjem učenika 7. razreda. U tom je istraživanju potvrđeno da učenici imaju veće zanimanje za čitanje stripa negoli za školsku lektiru. Razlog tomu je brzo čitanje i svladavanje radnje stripa koja nije isprepletena mnogobrojnim opisima već slikama koje nadoknađuju riječi što uvelike umanjuje dječji napor. Radnja je najčešće nepredvidljiva i napeta što uz humor najviše privlači učenike na čitanje stripa. Pomoću stripa učenici brže pamte, lakše uče nove spoznaje koje im ostaju duže u pamćenju.

Haris Cerić (2012), u svom radu *Percepcija nastave uz primjenu stripa u odnosu na klasičnu nastavu iz predmeta 'Filozofija sa logikom'*, govorio je o prednostima uporabe stripa u nastavi. Usporedio je učeničku predodžbu nastavnoga sadržaja uz korištenje stripa i klasičnu receptivno-predavačku nastavu. Istraživanjem je htio dokazati da će se postignuća učenika iz grupe koja je koristila strip u obradi nastavnoga sadržaja razlikovati od postignuća grupe učenika u kojoj se strip nije koristio. Istraživanje je provedeno tako da učenici daju svoje mišljenje o dvjema vrstama nastave uz pomoć bipolarnih skala. Rezultati su pokazali da primjena stripa u nastavi ostavlja dublje dojmove kod učenika od klasične nastave. Cerić u svom radu ističe da su stripovi pored slikovnica i bajki prvo čitateljsko iskustvo djece te da pomažu u razvijanju mašte, upoznavanju s jezikom, razumijevanju značenja teksta, uočavanju uzročno-posljedičnih veza i razvoju moralnih i estetskih vrijednosti. Osim toga, učenici izloženi radu sa stripom razvijaju čitateljske i jezične vještine i sposobnosti, medijsku pismenost i čitateljsko samopouzdanje (Cerić, 2012:11).

Marinko Lazzarich (2013) istražuje postoji li razlika u doživljaju stripa među različitim dobnim skupinama. Uspoređivao je gledišta učenika završnih godina osnovne škole te maturanata gimnazija i strukovnih škola. Rezultati pokazuju da 72% učenika voli čitati strip te da strip uživa

veću popularnost kod učenika u odnosu na učenice. Također je dokazano da učenici završnih godina osnovne škole više čitaju stripove u odnosu na učenike završnih godina srednje škole. Osnovi razlog popularnosti stripa Lazzarich prepoznaje u humoru. Smatra da učenici pomoću efekta duhovitosti brže pamte gradivo i uče ga na zanimljiviji način. S obzirom na to da su u našoj kulturi učenje i zabava odvojeni, Lazzarich želi implementirati humor i zabavu u školski prostor. On smatra da se humor u stripu može idealno uklopiti u fazi motivacije nastavnoga sata jer stvara pozitivnu atmosferu i mami osmijehe na dječja lica koji su prijeko potrebni pri kognitivnim naporima.

Gledajući rezultate spomenutih istraživanja provedenih u rasponu od gotovo 30 godina, može se zaključiti kako, bez obzira na razlike među generacijama, većina djece voli čitati strip jer osim njegove interaktivnosti, strip dokazano pomaže u usvajanju nastavnoga sadržaja.

5. Istraživanje o stavovima učitelja i studenata završne godine učiteljskoga studija o primjeni stripa

U svrhu izrade ovoga rada provedeno je istraživanje o stavovima učitelja i studenata završne godine učiteljskoga studija o primjeni stripa kao nastavnoga sredstva u nastavi Hrvatskoga jezika unutar razredne nastave.

Rezultatima ovog istraživanja želi se ukazati na strip kao korisno sredstvo u nastavi Hrvatskoga jezika, s ciljem poticanja njegove uporabe. Zbog nedostatka vremena, sredstava, motiviranosti učitelja ili nekog drugog razloga strip je u nastavnome procesu nedovoljno prepoznat kao mogućnost za osnaživanje suvremenih nastavnih pristupa. Nadalje, cilj je usporediti stavove dviju skupina ispitanika, učitelja i studenata završne godine učiteljskoga studija kako bi se uočile sličnosti i razlike u njihovim mišljenjima o mogućnostima primjene stripa u nastavi Hrvatskoga jezika. Pretpostavka je da se mišljenja neće previše razlikovati zbog toga što se studente tijekom njihova fakultetskoga obrazovanja neprestano upućuje na potrebu osuvremenjivanja nastavnoga procesa kombiniranjem različitih metodičkih pristupa. Pretpostavlja se, stoga, kako će studenti završne godine učiteljskoga studija prepoznati mogućnosti stripa u poticanju suvremenih obrazovnih politika.

5.1. Predmet i cilj istraživanja

Istraživanjem su ispitana mišljenja učitelja o važnosti stripa kao nastavnoga sredstva, o njegovoj zastupljenosti u vlastitoj nastavi, metodičkoj vrijednosti i utjecaju na učenike. Također, osim anketiranja učitelja, provedeno je istraživanje i među studentima zadnje godine učiteljskoga studija sa sličnim pitanjima usmjerenima na njihove pretpostavke vezane za korištenje stripa u svom budućem poslu.

Istraživanjem je ispitano postoji li interes za korištenje stripa u svakodnevnoj nastavi te koliko su učitelji i studenti upoznati s njegovom metodičkom primjenom. Cilj je ovoga istraživanja prikazati stavove ispitanih grupa o primjeni stripa u nastavi Hrvatskog jezika i prikazati strip korisnim nastavnim sredstvom. Pretpostavlja se da će ispitanici potvrditi da je strip zanimljivo i

prikladno nastavno sredstvo koje zbog slabe zastupljenosti u nastavi, ponekad i nezainteresiranosti učitelja, ostaje zapostavljeno. Usprkos tome, učitelji i studenti podjednako su svjesni pozitivnih strana primjene stripa u nastavi, te nema znatnije razlike u njihovu mišljenju o stripu kao sredstvu čijom je uporabom moguće osuvremeniti nastavu Hrvatskoga jezika.

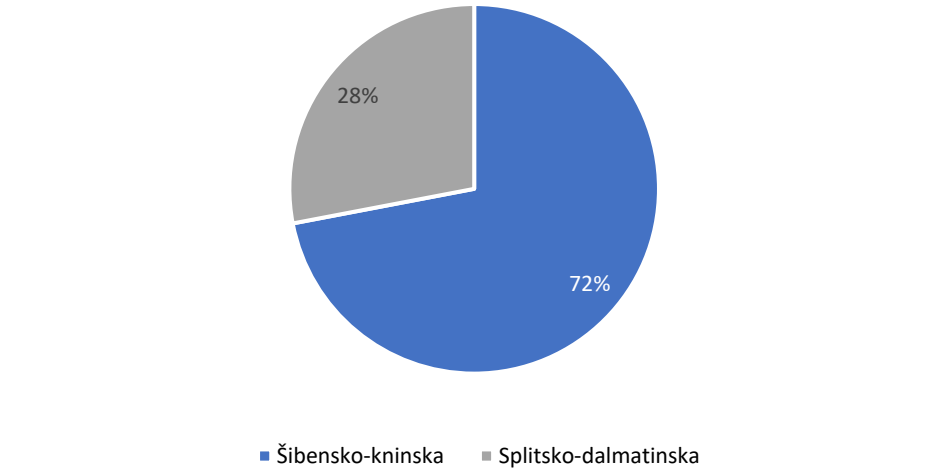
5.2. Hipoteze istraživanja

Hipoteze koje će se pokušati dokazati ovim istraživanjem su:

H1 Strip je korisno sredstvo u nastavi Hrvatskoga jezika, ali zbog nedostatka vremena, sredstava, motiviranosti učitelja ili nekog drugog razloga nije dovoljno zastupljen u nastavnom procesu.

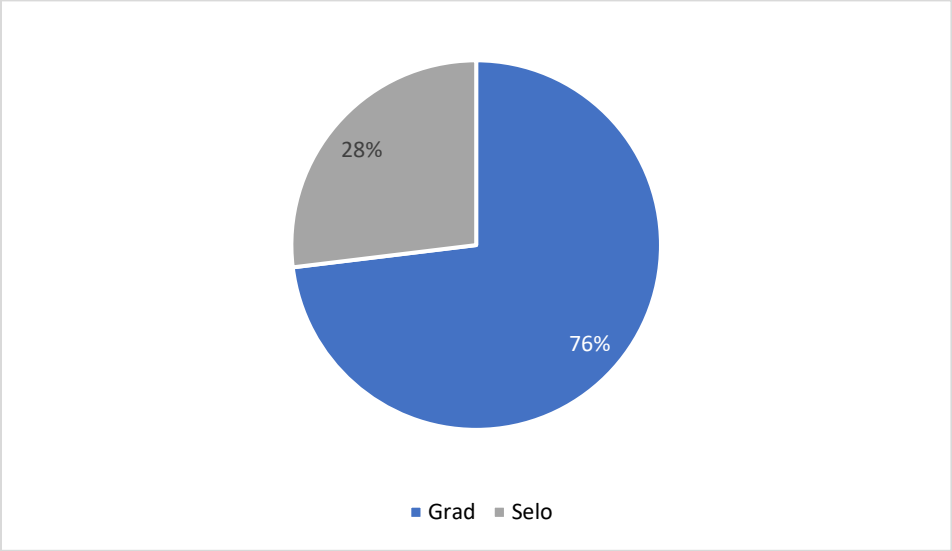
H2 Ne postoji statistički značajna razlika u stavovima učitelja i studenata o tvrdnjama vezanima uz korištenje stripa u pojedinim područjima Hrvatskoga jezika.

Metodom ankete ispitano je 95 ispitanika. Dio tih ispitanika čine učitelji (N = 50), a dio su studenti završne godine Odsjeka za učiteljski studij Filozofskoga fakulteta Sveučilišta u Splitu (N = 45). Ispitani učitelji rade na području Šibensko-kninske (72 %) i Splitsko-dalmatinske (28 %) županije.

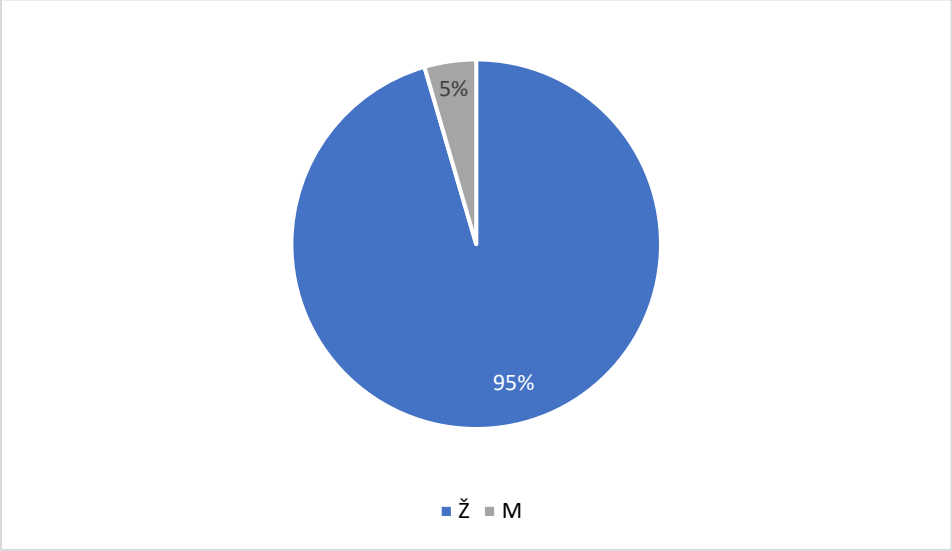
Slika 4. Uzorak ispitanih učitelja s obzirom na županije

Od 50 ispitanih učitelja njih 38 radi na gradskom području (76 %), a 12 ih radi u seoskim školama (24 %).

Slika 5. Uzorak ispitanih učitelja s obzirom na mjesto rada

Svi studenti koji su bili ispitani studenti su završne (5.) godine učiteljskoga studija od kojih je 43 studentice (95 %) i 2 studenta (5 %).

Slika 6. Uzorak ispitanih studenata s obzirom na spol

5.3. Uzorak instrumenata i metoda obrade podataka

Za potrebe istraživanja izrađene su dvije ankete (A1 i A2), jedna za učitelje razredne nastave (A1), a druga za studente završne godine učiteljskoga studija (A2). Sva pitanja koja sadrži anketni upitnik za učitelje koriste se i u anketnom upitniku za studente koji je proširen dodatnim pitanjima. Anketni upitnik za učitelje (A1) sastoji se od 9 pitanja zatvorenoga tipa na koje su učitelji odgovarali korištenjem Likertove petstupanjske skale (1 – uopće se ne slažem, 2 – donekle se ne slažem, 3 – niti se slažem, niti se ne slažem, 4 – donekle se slažem, 5 – u potpunosti se slažem) kojom se ispituje stav i mišljenje učitelja o navedenim tvrdnjama. Na kraju anketnoga upitnika za učitelje nalaze se dva pitanja otvorenoga tipa u kojima su učitelji mogli iskazati svoje mišljenje o korisnosti i nedostatcima stripa u metodičkoj primjeni.

Anketni upitnik za studente (A2) također se sastoji od dva dijela kao i anketni upitnik za učitelje. U prvom dijelu se nalazi 18 pitanja zatvorenog tipa na koje su studenti odgovarali korištenjem petstupanjske Likertove skale (1- uopće se ne slažem, 2 – donekle se slažem, 3 – niti se slažem, niti se ne slažem, 4 – donekle se slažem, 5 – u potpunosti se slažem) kojima se ispituju njihovi stavovi i mišljenja o navedenim tvrdnjama. Na kraju anketnoga upitnika nalaze se dva pitanja otvorenoga tipa u kojima su studenti iskazali svoja mišljenja o korisnosti i nedostatcima stripa u metodičkoj praksi.

Oba anketna upitnika ispunjavala su se anonimno te su ispitanici na početku upitnika bili upoznati s ciljem provedbe istraživanja. Učitelji su ispunjavali anketni upitnik ručno na papiru dok su ga studenti ispunjavali *online*. Ispunjavanje anketnoga upitnika za učitelje provedeno je u travnju 2020. i trajalo je 20 dana, a ispunjavanje anketnoga upitnika za studente provedeno je u srpnju 2020. i trajalo je 30 dana.

Svi su podaci gledani kroz deskriptivnu statistiku pa su tako izračunati: aritmetička sredina, medijan, standardna devijacija, koeficijent asimetričnosti, koeficijent zaobljenosti, minimum i maksimum. Za ispitivanje statistički značajne razlike u aritmetičkim sredinama odgovora ispitanika korišten je t – test za nezavisne uzorke čime su ispitane hipoteze. Rezultat je signifikantan ako je $p < 0.05$. Svi podaci i rezultati izračunati su softverom JASP.

5.4. Rezultati i rasprava

U istraživanju mišljenja i stavova učitelja i studenata završne godine učiteljskoga studija o primjeni stripa u nastavi Hrvatskoga jezika unutar razredne nastave, korištene su ankete A1 i A2 te su za njihove odgovore izračunati deskriptivni statistički pokazatelji: aritmetička sredina, standardna devijacija, medijan, minimum, maksimum, koeficijent asimetričnosti i koeficijent zaobljenosti. Maksimalna vrijednost aritmetičke sredine iznosi 5.00 i ona predstavlja potpuno slaganje skupine s tvrdnjom, a minimalna aritmetička sredina iznosi 1.00 i ona predstavlja potpuno neslaganje ispitane skupine s tvrdnjom. Najveća moguća vrijednost maksimuma može iznositi 5.00, dok najmanja moguća vrijednost minimuma može iznositi 1.00.

Tvrdnje i pitanja koja su bila istovjetna u obje ankete su: „Često koristim strip u nastavi.../Kad započnem s radom u školi, strip ću koristiti u nastavi…“; „Strip je dovoljno uključen u nastavni plan i program“; „Strip je zahtjevna metoda za korištenje u nastavnome programu.“; „Učenici pozitivno reagiraju na strip u nastavnome procesu.“; „Strip je dovoljno zastupljen u čitankama i udžbenicima.“; „Primjena stripa motivira djecu u nastavnome radu.“; „Strip pozitivno utječe na izražavanje učenika.“; „Sama/sam crtam/ću crtati i pišem/ću pisati stripove za rad s učenicima“; „Primjena stripa pomaže u razvoju kreativnosti i mašte kod učenika.“

U tablici 1 nalaze se deskriptivni statistički podaci za prvo pitanje ankete koje je podijeljeno u šest potpitanja. Ispitanike se traži da označe koliko često koriste strip ili smatraju koristiti strip u pojedinim područjima nastave Hrvatskoga jezika. Iz tablice se vidi da se učitelji (AS = 4,04; SD = 0,86) i studenti (AS = 4,73, SD = 0,59) najviše odlučuju za korištenje stripa kao nastavnoga sredstva u nastavi medijske kulture što je i očekivano jer se upravo strip pojavio s većom popularnosti masovnih medija, a kasnije je i sam postao neovisni medij, često nazivan i „deveta umjetnost“, odnosno pripada domeni Mediji i kultura. Minimum, odnosno najmanja vrijednost, za ovu varijablu iznosi 2,00 (donekle se ne slažem) ako se gledaju odgovori učitelja, a 3,00 (niti se slažem, niti se ne slažem) ako se gledaju odgovori studenata prema čemu se može vidjeti da su studenti ipak neznatno otvoreniji prema ideji uporabe stripa u nastavi medijske kulture. Najveća vrijednost za ovu varijablu iznosi 5,00 (u potpunosti se slažem) i za odgovore učitelja i studenata

iz čega se gledajući i vrijednost aritmetičke sredine može iščitati kako se većina ispitanika slaže s ovom tvrdnjom.

Tablica br.1: Rezultati deskriptivne statistike za čestice ankete A1 i A2 za pitanje broj 1. u kojima se uspoređuju učitelji i studenti (AS – aritmetička sredina; Med – medija; Min – minimalna vrijednost; Max – maksimalna vrijednost; SD – standardna devijacija; α_3 - koeficijent asimetričnosti, α_4 - koeficijent spljoštenosti)

Varijabla	Ispitanici	*AS*	*Med*	*Min*	*Max*	*SD*	*α3*	*α4*
književnost	učitelj	3,80	4,00	3,00	5,00	0,73	0,33	-1,02
	student	4,36	5,00	3,00	5,00	0,83	-0,76	-1,11
jezik	učitelj	2,98	3,00	1,00	5,00	1,06	0,04	0,02
	student	3,62	4,00	1,00	5,00	1,33	-0,81	-0,36
kao nadomjestak za književno djelo	učitelj	3,22	3,00	1,00	5,00	0,98	-0,47	0,003
	student	3,84	4,00	2,00	5,00	0,98	-0,14	-1,22
s učenicima s teškoćama u razvoju	učitelj	3,54	3,00	2,00	5,00	0,79	0,25	-0,39
	student	4,18	4,00	2,00	5,00	0,89	-0,57	-0,97
medijska kultura	učitelj	4,04	4,00	2,00	5,00	0,86	-0,49	-0,53
	student	4,73	5,00	3,00	5,00	0,59	-2,07	3,29
jezično izražavanje	učitelj	3,58	4,00	2,00	5,00	0,88	-0,16	-0,60
	student	4,11	5,00	1,00	5,00	1,25	-1,18	0,39

Sljedeća tvrdnja s kojom su se učitelji (AS = 3,80; SD = 0,73) i studenti (AS = 4,36; SD = -0,76) većinom složili je korištenje stripa u nastavi književnosti. Tu se opet vidi veće slaganje studenata s tvrdnjom u odnosu na učitelje. Razlog tome može biti iskustvo učitelja u izvođenju nastave u odnosu na studente kojima to tek predstoji. U ovoj varijabli minimum (Min = 1,00) i maksimum (Max = 5,00) su jednaki za obje skupine ispitanika.

Tvrdnje koje se odnose na korištenje stripa u nastavi jezičnoga izražavanja (AS = 3,58; SD = 0,88 za učitelje, AS = 4,11; SD = 1,25 za studente) i s učenicima s teškoćama u razvoju (AS = 3,54; SD = 0,79 za učitelje, AS = 4,18; SD = 0,89 za studente) imaju približno slične rezultate. Za obje tvrdnje vidljivo je da se studenti više slažu s njima nego učitelji. Minimum za tvrdnju vezanu za korištenje stripa u nastavi jezičnoga izražavanja kod učitelja ima vrijednost 2,00, a kod studenata 1,00 gdje se vidi da postoje studenti koji se ne slažu s korištenjem ovakve vrste medija

u tom području Hrvatskog jezika. Nadalje, maksimum je kod obje skupine jednak i iznosi 5,00. Za tvrdnju o korištenju stripa u nastavi s učenicima s teškoćama u razvoju imamo jednake vrijednosti minimuma (Min = 2,00) i maksimuma (Max = 5,00).

Nadalje, učitelji (AS = 3,22; SD = 0,98) iskazuju manje slaganje s tvrdnjom o korištenju stripa u nastavi kao zamjene za književno djelo u odnosu na studente (AS = 3,84; SD = 0,98). Minimum za ovu varijablu kod učitelja (Min = 1,00) je manji od minimuma studenata (Min = 2,00). Maksimumi (Max = 5,00) su jednaki za obje skupine ispitanika. Razlog slabijega prihvaćanja stripa u nastavi kao zamjene za književno djelo leži u činjenici da su stripovi često kratka umjetnička djela koja se brzo obrađuju što ne mora biti slučaj s književnim djelima koja se koriste inače u nastavi Hrvatskoga jezika.

Učitelji se također manje slažu oko tvrdnje o korištenju stripa u nastavi jezika (AS = 2,98; SD = 1,06) od studenata (AS = 3,62; SD = 1,33). Minimumi (Min = 1,00) i maksimumi (Max = 5,00) imaju iste vrijednosti za skupinu učitelja i studenata.

Tablica 2 prikazuje statističke deskriptivne podatke 8 tvrdnji za koje su učitelji i studenti davali svoja mišljenja i stavove. Za razliku od tablice 1, tablica 2 ne sadrži tvrdnje vezane samo za nastavu Hrvatskoga jezika, već se one odnose i na općenito korištenje stripa u nastavi. Iz tablice 2 vidljivo je kako učitelji (AS = 2,62; SD = 1,12) i studenti (AS = 2,60; SD = 0,78) dijele mišljenje da strip nije dovoljno uključen u nastavni program. Iz aritmetičke sredine ovih podataka vidljivo je kako se ispitanici donekle ne slažu s tvrdnjom, a uzmu li se u obzir minimalne vrijednosti (Min = 1,00 za učitelje, Min = 1,00 za studente) i maksimalne vrijednosti (Max = 5,00 za učitelje, Max = 4,00 za studente), može se zaključiti da obje skupine nisu zadovoljne s količinom zastupljenosti tema vezanih za strip u današnjem nastavnom planu i programu.

Slični stavovi se nastavljaju i u odgovorima na sljedeće tvrdnje pa se tako i učitelji (AS = 2,34; SD = 1,10) i studenti (AS = 2,36; SD = 0,96) donekle ne slažu s tvrdnjom da je strip zahtjevna metoda za korištenje u nastavnome programu. Minimum kod obje skupine ispitanika je 1,00, a maksimum 4,00.

Nadalje, učitelji (AS = 4,44; SD = 0,93) iskazuju manje slaganje s tvrdnjom da učenici pozitivno reagiraju na strip u nastavnome procesu u odnosu na studente (AS = 4,80; SD = 0,41).

Minimum za ovu tvrdnju kod studenata iznosi 4,00 što je visoka vrijednost za razliku od učitelja gdje je minimalna vrijednost 2,00, a maksimum za obje grupe iznosi 5,00.

Tablica br.2: Rezultati deskriptivne statistike za čestice ankete A1 i A2 za pitanja 2. – 9. u kojima se uspoređuju učitelji i studenti)

Varijabla	Ispitanici	*AS*	*Med*	*Min*	*Max*	*SD*	*α3*	*α4*
Strip je dovoljno uključen u nastavni plan i program.	učitelj	2,62	2,00	1,00	5,00	1,12	0,54	-0,27
	student	2,60	3,00	1,00	4,00	0,78	-0,65	0,04
Strip je zahtjevna metoda za korištenje u nastavnom programu.	učitelj	2,34	2,00	1,00	4,00	1,10	0,14	-1,31
	student	2,36	2,00	1,00	4,00	0,96	0,03	-0,94
Učenici pozitivno reagiraju na strip u nastavnom procesu.	učitelj	4,44	5,00	2,00	5,00	0,93	-1,65	1,70
	student	4,80	5,00	4,00	5,00	0,41	-1,55	0,43
Strip je dosta zastupljen u čitankama i udžbenicima.	učitelj	2,82	3,00	1,00	5,00	1,04	0,26	-0,50
	student	2,49	2,00	1,00	4,00	0,79	0,038	-0,31
Primjena stripa motivira djecu u nastavnom radu.	učitelj	4,52	5,00	3,00	5,00	0,61	-0,91	-0,13
	student	4,33	4,00	3,00	5,00	0,52	0,22	-0,88
Strip pozitivno utječe na izražavanje učenika.	učitelj	4,30	4,50	3,00	5,00	0,79	-0,60	-1,13
	student	4,71	5,00	4,00	5,00	0,46	-0,96	-1,12
Sama/sam crtam i pišem stripove za rad s učenicima.	učitelj	3,08	3,00	1,00	5,00	1,19	0,07	-0,66
Sama/sam ću crtati i pisati stripove za rad s učenicima	student	3,56	3,00	2,00	5,00	0,92	0,29	-0,84
Primjena stripa pomaže u razvoju kreativnosti i mašte kod učenika.	učitelj	4,34	4,00	3,00	5,00	0,69	-0,56	-0,73
	student	4,87	5,00	4,00	5,00	0,34	-2,23	3,12

Za sljedeću tvrdnju učitelji su dali svoja mišljenja i stavove na temelju iskustva u nastavnome radu, dok su studenti iskazali svoje stavove na temelju proučenih udžbenika i pozitivnih pretpostavki. S tvrdnjom da su stripovi dosta zastupljeni u čitankama i udžbenicima više se slažu učitelji (AS = 2,82; SD = 1,04) nego studenti (AS = 2,49; SD = 0,79), a gledajući sam rezultat aritmetičke sredine može se vidjeti da je slaganje s tvrdnjom osrednje. Rezultat je jasniji kada se uzme u obzir i maksimalna vrijednost varijable koja za odgovore učitelja iznosi 5,00, a za odgovore studenata 4,00. Učitelji također iskazuju veće slaganje s tvrdnjom da primjena stripa motivira djecu u nastavnome radu (AS = 4,52; SD = 0,61) u odnosu na studente (AS = 4,33; SD = 0,52). Minimum kod obje skupine ispitanika iznosi 1,00, a maksimum 5,00.

S druge strane, studenti se više slažu s tvrdnjom da strip pozitivno utječe na izražavanje učenika (AS = 4,71; SD = 0,46) nego učitelji (AS = 4,30; SD = 0,79). Minimum za ovu tvrdnju kod studenata iznosi 4,00, a kod učitelja 3,00. Maksimalne vrijednosti odgovora su iste za obje skupine ispitanika. Studenti također iskazuju veće slaganje s tvrdnjom da primjena stripa pomaže u razvoju kreativnosti i mašte kod učenika (AS = 4,87; SD = 0,34) u odnosu na učitelje (AS = 4,34; SD = 0,69).

Uzimajući u obzir vlastito iskustvo u nastavi, učitelji (AS = 3,08; SD = 1,19) se manje slažu s tvrdnjom da sami crtaju i pišu stripove za razliku od studenata (AS = 3,56; SD = 0,92). Studenti, iako rezultati ne pokazuju znatno veće slaganje s tvrdnjom od učitelja, ipak smatraju da će u svom budućem poslu imati dovoljno vremena i vještine za samostalnu izradu stripove koje će koristiti u svakodnevnoj nastavi. Minimalna vrijednost za skupinu studenata iznosi 2,00, a učitelja 1,00. Maksimalna vrijednost za obje skupine je jednaka i iznosi 5,00.

S ciljem provjere i identificiranja značajne razlike u odgovorima učitelja i studenata proveden je t-test na malom broju nezavisnih uzoraka. Za t-test razlika je značajna ako je nivo značajnosti manji od 0,05 ($p < 0,05$).

Tablica 3 prikazuje rezultate t-testa na nezavisnim uzorcima s ciljem prepoznavanje statističke značajne razlike za odgovore iz prvog anketnog pitanja.

Iz tablice 3 može se iščitati da postoji statistički značajna razlika u odgovorima učitelja i studenata o korištenju stripa u pojedinim nastavnim područjima Hrvatskoga jezika. Iz rezultata aritmetičkih sredina može se primijetiti veće slaganje studenata s tvrdnjama u odnosu na učitelje.

Tablica br.3: Rezultati t-testa usporedbe istovjetnih varijabli za učitelje i studente (M - aritmetička sredina, t - vrijednost testa, df - stupnjevi slobode, p - nivo značajnosti)

Varijabla	***M*** **(učitelji)**	***M*** **(studenti)**	***t***	***df***	***p***
književnost	3,80	4,36	3,4746	93	0,0008
jezik	2,98	3,62	2,6081	93	0,0106
kao nadomjestak za književno djelo	3,22	3,84	3,1154	93	0,0024
s učenicima s teškoćama u razvoju	3,54	4,18	3,7127	93	0,0003
medijska kultura	4,04	4,73	4,4033	93	0,0001
jezično izražavanje	3,58	4,11	2.4081	93	0,0180

Ovakvi rezultati ne idu u prilog potvrđivanju hipoteze **H2** s obzirom na vidljive statističke razlike u stavovima učitelja i studenata o korištenju stripa u pojedinim područjima Hrvatskoga jezika. Razlozi se mogu naći u potencijalno većem iskustvu učitelja koji, obavljajući svoj posao dulje vrijeme, mogu uvidjeti nedostatke nastavnoga plana i programa kao i nemogućnosti implementacije vlastitih sadržaja u nastavu Hrvatskoga jezika. Još jedan razlog statističke razlike u stavovima učitelja i studenata može biti taj što pojedini učitelji i danas više njeguju i cijene tradicionalnu nastavu Hrvatskoga jezika dok se studentima na fakultetu napominje i ponavlja kako bi trebalo modernizirati nastavni proces kombiniranjem različitih metoda koje mogu potaknuti kreativnost učenika na način na koji tradicionalna nastava to više ne može. Kao još jedan faktor treba navesti i potencijalnu nemotiviranost učitelja u pojedinim sredinama koja može biti posljedica vanjskih, ali i unutarnjih čimbenika. Gledajući pojedinačne rezultate može se primijetiti međusobna sličnost u raspodijeli rezultata između učitelja i studenata. Obje skupine ispitanika su

istaknule medijsku kulturu kao područje u kojemu bi se strip najbolje koristio, dok su se obje skupine složile oko toga da strip u nastavi jezika ima najmanje potencijala kao nastavna metoda. Razlog tome je što je strip usko povezan s filmom koji je jedna od tema medijske kulture, a učitelji i studenti očito nisu prepoznali mogućnosti za njegovo korištenje u nastavi jezika, iako ih je Težak, kako je istaknuto u jednom od prethodnih poglavlja, davno uočio. Potrebno je spomenuti i književnost kao nastavno područje koje su obje skupine izabrale kao pogodno za korištenje stripa. U skladu s rezultatima ove tvrdnje je i spomenuto istraživanje provedeno 1990. koje je pokazalo da djeca više žele čitati strip kao lektiru nego klasično izabrano književno djelo s popisa lektire. Za sva ostala nastavna područja mogu se vidjeti slične raspodijele rezultata kao i slične statističke razlike u stavovima dviju ispitanih skupina. Ovakvi rezultati trebaju biti polazišna točka u uključivanju stripa u pojedina nastavna područja Hrvatskoga jezika.

Tablica 4 prikazuje rezultate t-testa nezavisnih uzoraka za odgovore na tvrdnje učitelja i studenata o utjecaju stripa na djecu i uključenosti stripa kao metodičkoga postupka u nastavi Hrvatskoga jezika. Cilj je istražiti postoji li statistički značajna razlika u odgovorima dviju skupina ispitanika, a ona je značajna ako je nivo značajnosti manji od 0,05 ($p < 0,05$).

Stavovi obiju skupina vezani za zastupljenost stripa u nastavi i nastavnim sredstvima poput udžbenika približno su slični pa se tako iz tablice može iščitati većinsko neslaganje s tim tvrdnjama. Učitelji, kroz godine obavljanja svoga posla, i studenti upoznati s nastavnim planom i programom primjećuju kako je strip, općenito, slabije zastupljen u područjima Hrvatskoga jezika i takvi rezultati ukazuju na potrebu moderniziranja i preoblikovanja nastavnoga procesa. Nadalje, ispitanici su se većinski složili oko tvrdnje kako strip nije zahtjevan za metodičku primjenu u nastavnome procesu, kako pomaže u razvoju kreativnosti kao i u motivaciji djece za rad. Kroz rad su spomenute brojne prednosti stripa, njegova metodička vrijednost i pogodnost za uspješno motiviranje učenika. Sve ove prednosti potrebno je iskoristiti kao bi se učenici što bolje uključili u nastavu Hrvatskoga jezika i tako razvijali svoju sposobnost izražavanja, kreativnost i maštu.

Ono na što treba obratiti pozornost tvrdnje su kod kojih se pronalazi veća statistički značajna razlika. Učitelji se manje slažu s tvrdnjom da strip pozitivno utječe na izražavanje učenika. Osim ove tvrdnje, statistički značajna razlika se može i primijetiti kod tvrdnje da učenici

pozitivno reagiraju na strip u nastavnom procesu. Ta pretpostavka se temelji na Težakovom (1998) tekstu u kojem on piše kako je za neke učitelje strip preliteraran dok je za druge previše likovan. Nadalje, u prilog toj pretpostavci ide i sadržaj stripa u kojem se djeca mogu izgubiti i tako ne shvatiti samu poruku stripa. Zbog toga je potrebno odabrati stripove koji su primjereni nastavnome sadržaju koji se obrađuje, koji sadrže metodičku vrijednost i čija će se poruka moći koristiti u pojedinom nastavnom području za koji je taj strip predviđen. Još jedna tvrdnja kod koje postoji veća statistički značajna razlika vezana je za samostalno stvaranje stripa. Iz tablice je vidljivo kako studenti imaju veću motivaciju u vlastitome stvaranju stripa nego učitelji. Razlog tome može biti neiskustvo studenata u budućem poslu te iskustvo učitelja koji ipak imaju uvid u vrijeme koje im je na raspolaganju za pripremu nastavnoga materijala te tijek nastave koja nekada ne dozvoljava „udaljavanje“ od jasno određenoga nastavnoga plana i programa, što bi se, primjenom kurikula, u budućnosti trebalo mijenjati. Također, potrebno je imati na umu i nemotiviranost učitelja koja proizlazi iz već spomenutih vanjskih i unutarnjih čimbenika.

Tablica br.4: Rezultati t-testa usporedbe istovjetnih varijabli za učitelje i studente (M - aritmetička sredina, t - vrijednost testa, df - stupnjevi slobode, p - nivo značajnosti)

Varijabla	*M* (učitelji)	*M* (studenti)	*t*	*df*	*p*
Strip je dovoljno uključen u nastavni plan i program.	2,62	2,60	0,0999	93	0,9206
Strip je zahtjevna metoda za korištenje u nastavnom programu.	2,34	2,36	0,0939	93	0,9254
Učenici pozitivno reagiraju na strip u nastavnom procesu.	4,44	4,80	2,3948	93	0,0186
Strip je dosta zastupljen u čitankama i udžbenicima.	2,82	2,49	1,7266	93	0,0876
Primjena stripa motivira djecu u nastavnom radu.	4,52	4,33	1,6245	93	0,1077
Strip pozitivno utječe na izražavanje učenika.	4,30	4,71	3,0466	93	0,0030
Sama/sam crtam i pišem stripove za rad s učenicima. **Sama/sam ću crtati i pisati stripove za rad s učenicima**	3,08	3,56	2,1816	93	0,0317
Primjena stripa pomaže u razvoju kreativnosti i mašte kod učenika.	4,34	4,87	4,6663	93	0,0001

Tablica 5 prikazuje deskriptivnu statistiku slaganja s tvrdnjama skupine ispitanika koju čine studenti završne godine učiteljskoga studija. Skupina učitelja nije bila ispitana za ove tvrdnje, a one mogu pomoći u dodatnom pojašnjavanju rezultata skupine studenata.

Tablica 5: Rezultati deskriptivne statistike za čestice ankete A2 za pitanja 10. - 18.

Varijabla	*AS*	*Med*	*Min*	*Max*	*SD*	*α3*	*α4*
Smatram da je strip osobito važan za poticanje komunikacijske kompetencije.	4,76	5,00	4,00	5,00	0,46	-1,23	-0,51
Smatram da je Hrvatski jezik najprikladniji nastavni predmet za primjenu stripa.	4,62	5,00	4,00	5,00	0,49	-0,52	-1,81
Važno je koristiti strip u nastavi	4,64	5,00	3,00	5,00	0,57	-1,37	1,02
Često ću provoditi strip kao aktivnost u nastavi.	3,96	4,00	3,00	5,00	0,77	0,08	-1,27
Smatram da primjena stripa u nastavi može poboljšati kvalitetu izvođenja nastave.	4,38	4,00	3,00	5,00	0,65	-0,56	-0,59
Na fakultetu smo imali priliku upoznati se s primjenom stripa u nastavi.	3,56	4,00	1,00	5,00	1,04	-0,54	0,09
Na temelju iskustva s oglednih sati metodičkih vježbi svih nastavnih predmeta, zaključujem da je strip zastupljen u razrednoj nastavi.	2,58	3,00	1,00	5,00	1,12	0,11	-0,10
Na temelju iskustva s oglednih sati metodičkih vježbi, zaključujem da je strip zastupljen u nastavi Hrvatskog jezika.	2,73	3,00	1,00	5,00	1,14	0,07	-0,90
Primjena stripa u nastavi iziskuje mnogo vremena i pripreme.	2,93	3,00	1,00	5,00	1,21	-0,35	-0,81

Iz tablice se može iščitati kako se većina studenata slaže sa sljedećim tvrdnjama: „Smatram da je strip osobito važan za poticanje komunikacijske kompetencije.“, „Smatram da je Hrvatski

jezik najprikladniji nastavni predmet za primjenu stripa.“, „Važno je koristiti strip u nastavi.“ i „Smatram da primjena stripa u nastavi može poboljšati kvalitetu izvođenja nastave.“. Studentima se već od prvih godina fakulteta naglašava da je potrebno kombinirati nastavne metode kako bi učenici što bolje shvatili nastavni sadržaj jer ga svi učenici ne mogu na jednak način usvojiti. Gledajući Hrvatski jezik kao predmet koji se sastoji od više nastavnih područja jasno je da se strip savršeno uklapa u koncept nastave Hrvatskoga jezika u razrednoj nastavi. Učenici u mlađoj dobi nisu spremni na duge, često dosadne im i nepristupačne tekstove koji obiluju riječima u kojima se djeca znaju izgubiti. Strip kao spoj slike i teksta omogućava učenicima da dobiju vizualni doživljaj onoga što uče, a da ne izgube fokus na ono što je bitno. On je nepresušan izvor zadataka za učenike u kojima oni mogu razviti ne samo komunikacijske kompetencije već i svoju umjetničku stranu. Osim toga, pripremno razdoblje za početno čitanje i pisanje, njegova najznačajnija metoda – globalno čitanje – počiva na odnosu slike i teksta. S obzirom na to da je strip medij koji spaja više umjetnosti jedno je od najboljih nastavnih sredstava za međupredmetnu korelaciju koja se danas sve više promiče. Uvidom u rezultate, može se reći da su studenti prepoznali vrijednost stripa. Tvrdnje s kojima se studenti završne godine učiteljskoga studija većinski nisu složili su: „Na temelju iskustva s oglednih sati metodičkih vježbi svih nastavnih predmeta, zaključujem da je strip zastupljen u razrednoj nastavi.“, „Na temelju iskustva s oglednih sati metodičkih vježbi, zaključujem da je strip zastupljen u nastavi Hrvatskog jezika.“, „Primjena stripa u nastavi iziskuje mnogo vremena i pripreme.“. Gledajući deskriptivnu statistiku ovih varijabli postavlja se pitanje kako je moguće oblikovati pozitivno mišljenje o stripu kao nastavnom sredstvu ako on kao metoda nije pretjerano zastupljen na kolegijima metodičkih vježba koje se provode na fakultetu učiteljskoga studija. Razlog tome može biti u modernom razmišljanju studenata koji shvaćaju kako raznovrsnija nastava ima pozitivniji učinak na djecu u odnosu na statičnost tradicionalne, ali i u iskustvu proizašlom iz petomjesečne prakse studenata kada su se, izvan škola vježbaonica, u nešto intenzivnijem sudjelovanju u nastavnome procesu, imali priliku bolje upoznati s praktičnom nastavom. Studentima pritom nije problem utrošiti određeno vrijeme za stvaranje vlastitih stripova što je dobra predispozicija za buduće učitelje. Studenti su se na fakultetu uglavnom mogli upoznati s metodičkom primjenom stripa, ali to ne znači da je on dovoljno zastupljen u nastavi što oni i

uočavaju. Na njima je da svojim razmišljanjem i djelovanjem promijene to uvrštavajući strip više u nastavni proces.

Kako su na kraju anketnoga upitnika obje skupine imale pitanja otvorenoga tipa, napravljena je kvalitativna analiza odgovora. Svi ispitani učitelji mišljenja su da je strip jako korisno koristiti u radu s učenicima. Njih 26% je izjavilo da strip motivira djecu i pridonosi njihovom interesu jer se ne sastoji samo od teksta, već i od slika. 43% učitelja smatra da strip potiče maštu i kreativnost. Davanjem odgovora kao što su: '*Može se napraviti korelacija nekoliko nastavnih predmeta*'; '*Lakše se može objasniti neki nastavni sadržaj*'; '*Izvrstan su poticaj za dramatizacije*', 20% učitelja potvrđuje mišljenje o stripu kao o metodički vrijednome nastavnome sredstvu. 11% učitelja navodi kako djeca s poteškoćama pozitivno reagiraju na strip jer je prilagođen njihovim mogućnostima učenja: '*Jako korisno sredstvo za učenike s poteškoćama*'.

Kao prednost stripa u nastavi 29% studenata navodi sposobnost razvoja kreativnosti i maštovitosti: '*Utječe na maštovitost učenika.*'; '*Strip je jako korisna metoda jer ujedinjuje kreativnost, maštovitost i razvoj jezičnog izražavanja.*'. 56% studenata smatra da strip pomaže zadržati zainteresiranost i fokusiranost djece na nastavnome satu: '*Smatram da je strip korisna metoda u radu jer je zanimljiv, blizak djeci, dobar materijal za aktiviranje učenika.*'; '*Strip predstavlja dobro motivacijsko sredstvo.*'. Ostali studenti, njih 25%, smatra da je strip koristan jer omogućuje korelaciju s drugim predmetima, naročito s likovnom kulturom: '*Može se napraviti korelacija s likovnom kulturom i prepustiti djeci da se slobodno izražavaju.*'; '*Kroz njega se lako provlače teme skrivenog kurikula i lako se uspostavlja korelacija s drugim predmetima.*'

Na pitanje o mogućim nedostacima stripa, 23% učitelja odgovora da ga je teško implementirati u nastavu zbog nedostatka vremena jer strip zahtijeva veću pripremu: '*Strip može oduzeti puno vremena za realizaciju.*'; '*Često nema vremena za dodatne nastavne sadržaje pa tako i strip.*'. Siromašan jezik i kratki tekstovi te veća zastupljenost likovnih od jezičnih sadržaja je nedostatak za 28% ispitanih učitelja: '*Strip nije bogat tekstom, nema dugih rečenica.*'; '*Siromašan jezik stripa i veća količina slika od jezičnog sadržaja.*'. 14% učitelja kao problem navodi nedovoljnu zastupljenost stripa u udžbenicima dok 15% njih kao nedostatak navodi potencijalno neshvaćanje dijaloga u stripu: '*Ponekad je djeci nejasno tko što govori u stripu.*'; '*Prilikom*

samostalnog stvaranja stripa često se ne može povezati tko što govori od likova.'. Preostalih 20% učitelja smatra da strip kao nastavno sredstvo nema nedostataka.

Kao nedostatak stripa 35% studenata navodi nedovoljno vremena za stvaranje stripa i realizaciju: '*Strip iziskuje previše vremena da bi ga učitelji samostalno crtali i pisali.*'; '*Iziskuje mnogo vremena za realizaciju, pogotovo kad ga djeca rade.*'. Njih 12% smatra da strip sadrži previše žargonizma, a 16% kao nedostatak naglašava nedostupnost stripa u udžbenicima: '*Strip nije dovoljno zastupljen u udžbenicima.'; 'Premalo materijala za kvalitetnu nastavu.*'. 15% studenata o stripu se izjasnilo kao o zastarjeloj metodi kontradiktoran podatak s obzirom na prethodne analize koje pokazuju da je strip po većini varijabli označen kao jako korisna metoda s mogućnošću korelacije koja predstavlja odliku moderne nastave. Da strip nema nedostataka smatra 22% studenta.

Prikazom ovih rezultata može se zaključiti kako je hipoteza **H1** dokazana. Ispitivali su se stavovi učitelja i studenata o tvrdnji da je strip korisno sredstvo u nastavi Hrvatskog jezika, ali zbog nedostatka vremena, sredstava, motiviranosti učitelja ili nekog drugog razloga nije dovoljno zastupljen u nastavnom procesu. Ispitanici su svojim stavovima većinski dokazali da se slažu s ovom tvrdnjom. Iz rezultata je potrebno istaknuti veliko slaganje s tvrdnjama vezanima uz nedostatak stripa u nastavnom programu i udžbenicima što bi se trebalo shvatiti kao naputak i napomena prilikom stvaranja budućih nastavnih planova i programa te sadržaja udžbenika. Hipoteza **H2** kojom se istraživalo postojanje statistički značajne razlike u stavovima učitelja i studenata o tvrdnjama vezanima uz korištenje stripa u pojedinim područjima i dobrobit stripa za učenike nije dokazana. Rezultati su pokazali statistički značajnu razliku u odgovorima dviju skupina ispitanika gdje učitelji svojim odgovorim pokazuju da ipak manje vjeruju stripu kao produktivnom nastavnom izvoru za razliku od studenata koji su otvoreniji za primjenu različitih pristupa. Razlike u odgovorima su potencijalno uvjetovane neiskustvom studenata i iskustvom učitelja u obavljanju posla, ali i razlikom u generacijama i razmišljanjima tih dviju skupina.

6. Završna razmatranja

Rezultati istraživanja pokazuju da djeca pozitivno reagiraju na strip koji ih potiče na razvoj kreativnosti i mašte na zabavan i njima primjeren način. Strip posjeduje veliku metodičku vrijednost i moguće ga je uklopiti u sva nastavna područja Hrvatskoga jezika. Iz ovih činjenica proizlazi potreba da se slabo zastupljeni strip uvede još više u nastavni plan i program kako bi se učenicima omogućilo da na inovativan i maštovit način uče nastavni sadržaj.

Predmet provedenoga istraživanja bili su stavovi učitelja i studenata učiteljskoga studija o primjeni stripa u nastavi Hrvatskoga jezika unutar razredne nastave. U istraživanju je sudjelovalo 50 učitelja razredne nastave iz Šibensko-kninske i Splitsko-dalmatinske županije te 45 studenata Filozofskog fakulteta u Splitu, Odsjeka za učiteljski studij.

H1 – rezultati istraživanja potvrdili su hipotezu kojom su se istraživali stavovi učitelja i studenata završne godine učiteljskoga studija o stripu kao korisnom sredstvu u nastavi Hrvatskog jezika, koje zbog nedostatka vremena, sredstava, motiviranosti učitelja ili nekog drugog razloga nije dovoljno zastupljeno u nastavnom procesu.

H2 – rezultati istraživanja nisu potvrdili hipotezu kojom se istraživalo nepostojanje statistički značajne razlika u stavovima učitelja i studenata završne godine učiteljskoga studija o tvrdnjama vezanima za korištenje stripa i dobrobit stripa za učenike. Rezultati t-testa pokazuju kako se učitelji statistički značajno manje slažu s korištenjem stripa u pojedinim područjima predmeta Hrvatskoga jezika.

7. Zaključak

U današnje moderno i užurbano vrijeme teško je održati usmjerenost dječje pažnje na ponekad složen sadržaj predmeta Hrvatskoga jezika. Strip se kao nastavno sredstvo pokazao korisnim i motivirajućim medijem koji djeci na zabavan i njima prikladan način može predstaviti zahtjevan nastavni sadržaj. Provedenim anketiranjem došlo se do zaključka da većina ispitanika nema ništa protiv korištenja stripa u većini područja Hrvatskoga jezika unatoč njegovoj nezastupljenosti u nastavnome programu i udžbenicima razredne nastave. Unatoč pojedinim nedostatcima, strip predstavlja kvalitetno i metodičko vrijedno nastavno sredstvo što treba uzeti u obzir prilikom planiranja nastave.

Samostalno kreiranje stripa i njegovo predstavljanje razvija maštovitost, kreativnost i sposobnost jezičnoga izražavanja učenika, a uz to omogućuje korelaciju s drugim nastavnim predmetima. Potrebno je uzeti u obzir sve prednosti stripa, kao i nedostatke te ga na optimalan način pokušati uključiti u razrednu nastavu kako bi se učenicima pružila što raznovrsnija i zanimljivija nastava.

Treba naglasiti da su učitelji razredne nastave i studenti koji će to postati najvažnija karika u nastavnome procesu i bez njihova maksimalnoga angažmana ne može doći ni do najboljih rezultata. Govoreći o nastavi Hrvatskoga jezika bilo bi dobro kada bi učitelji u nastavi više primjenjivali strip na način da ga sami izrađuju ili pak ponude učenicima da samostalno kreiraju vlastite stripove jer je to jedan od najboljih načina na koji se potiče kognitivni razvoj, mašta i kreativnost kod djece tih godina. Učenicima su potrebni prikladni sadržaji u kojima će biti uključen humor jer upravo tada oni usvajaju sadržaj koji im je potreban za dalje školovanje i život.

Ispitani učitelji i studenti prepoznali su korisnost stripa u nastavi, ali i njegovu nedovoljnu zastupljenost. Nisu se, međutim, složili u stavovima o korištenju stripa u pojedinim područjima Hrvatskoga jezika. Kako bi se smanjile razlike u mišljenjima dviju skupine potrebno je što više ukomponirati strip u nastavu kako bi se rezultati njegova korištenja mogli vidjeti.

Literatura

1. *Hrvatska enciklopedija, mrežno izdanje – strip*. (2020). Zagreb: Leksikografski zavod Miroslav Krleža https://www.enciklopedija.hr/Natuknica.aspx?ID=58410. Pristupljeno: 15.07.2020.
2. *Nacionalni kurikulum nastavnoga predmeta Hrvatski jezik.* (2016). http://mzos.hr/datoteke/1-Predmetni_kurikulum-Hrvatski_jezik.pdf. Pristupljeno: 10.7.2020.
3. *Nacionalni okvirni kurikulum za predškolski odgoj i obrazovanje te opće obvezno i srednjoškolsko obrazovanje.* (2011). Zagreb: Ministarstvo znanosti, obrazovanja i športa RH. http://mzos.hr/datoteke/Nacionalni_okvirni_kurikulum.pdf Pristupljeno: 10.7.2020.
4. *Nastavni plan i program za osnovnu školu.* (2006). Zagreb: Ministarstvo znanosti, obrazovanja i športa. https://www.azoo.hr/images/AZOO/Ravnatelji/RM/Nastavni_plan_i_program_za_osnovnu_skolu_-_MZOS_2006_.pdf. Pristupljeno: 10.7.2020.
5. Bahat, A. (2015). *Suvremeni pristupi stripu u nastavi Hrvatskoga jezika.* Diplomski rad. Rijeka: Filozofski fakultet https://repository.ffri.uniri.hr/islandora/object/ffri%3A66/datastream/PDF/view. Pristupljeno: 23.6.2020.
6. Cerić, H. (2012). Percepcija nastave uz primjenu stripa u odnosu na klasičnu nastavu iz predmeta Filozofija sa logikom. *Sarajevski žurnal za društvena pitanja,* (jesen-zima), 9-22.
7. Cmuk, M. (2017). *Lektirizam #8: Strip u lektire!* https://gkr.hr/Magazin/Teme/Lektirizam-8-Strip-u-lektire. Pristupljeno: 10.8.2020.
8. Cohn, N. (2009). *Razbijanje definicije stripa: odvajanje kulturalnog od strukturalnog u stripu.* http://www.zarez.hr/clanci/razbijanje-definicije-quotstripaquot-odvajanje-kulturalnog-od-strukturalnog-u-quotstripuquot. Pristupljeno: 20.6.2020.

9. Eisner, W. (1985). *Comics & Sequential Art*. Florida: Poorhouse Press. https://alphalight.files.wordpress.com/2010/07/will-eisner-theory-of-comics-sequential-art.pdf. Pristupljeno: 20.6.2020.
10. Harvey, R. C. (2010). Defining Comics Again: Another in the Long List of Unnecessarily Complicated Definitions. *The Comics Journal.* http://web.archive.org/web/20110914065411/http://classic.tcj.com/top-stories/defining-comics-again-another-in-the-long-list-of-unnecessarily-complicated-definitions/. Pristupljeno 24.6.2020.
11. Komljenović, M. (2019). *Digitalna ekranizacija Hrvatskoga stripa.* Specijalistički diplomski rad. Zagreb: Tehničko veleučilište u Zagrebu. https://bib.irb.hr/datoteka/1050288.Diplomski_rad_finalna_verzija.pdf. Pristupljeno: 21.9.2020.
12. Lazzarich, M. (2013). Humor i empatija stripa kao metodološki instrumentarij u poučavanju. *Hrvatski časopis za odgoj i obrazovanje*, 15(1), 153-190. https://hrcak.srce.hr/index.php?show=clanak&id_clanak_jezik=147501. Pristupljeno: 28.6.2020.
13. Leko, A. (2018). *Strip u nastavi.* https://www.profil-klett.hr/strip-u-nastavi. Pristupljeno: 20.6.2020.
14. Marsh, J i Millard, E. (2000). *Literacy and popular culture*. https://books.google.hr/books?hl=hr&lr=&id=-I5K82e3VW8C&oi=fnd&pg=PP10&dq=).+Literacy+and+popular+culture.+London:+Paul+Chapman&ots=fMgbhxQe2D&sig=Bg1YubOdPVdPzYHUtkcpD2fAQ-0&redir_esc=y#v=onepage&q=).%20Literacy%20and%20popular%20culture.%20London%3A%20Paul%20Chapman&f=false. Pristupljeno: 12.8.2020.
15. McCloud, S. (2005). *Kako čitati strip - nevidljivu umjetnost*. Zagreb: Mentor
16. Muniran, F. i Yusof, R. (2008). *Using comics and graphic novels in school and libraries to promote literacies.* Melaka, Malaysia: Universiti Teknologi MARA (UiTM); Bangi, Malaysia: Kolej Universiti Islam Antarabangsa Selangor (KUIS).

https://pdfs.semanticscholar.org/d919/f7d7683629b5c654007d903307dbfb2f2601.pdf?_ga=2.56454252.65299329.1598614902-1363093346.1598614902. Pristupljeno: 12.8.2020.

17. Pranjić, M. (2013). *Nastavna metodika u riječi i slici*. https://www.hrstud.unizg.hr/_download/repository/Pranjic_Nastavna_metodika_u_rijeci_i_slici.pdf. Pristupljeno: 12.8.2020.
18. Primorac, B., Šimeg, M., Šojat, A. (2010). *Novinarstvo u školi*. Zagreb: Školska knjiga
19. Sakoman, B. (2018). *Strip u nastavi likovne kulture.* Diplomski rad. Zadar: Odjel za izobrazbu učitelja i odgojitelja - Odsjek za razrednu nastavu. https://repozitorij.unizd.hr/islandora/object/unizd:2264/preview. Pristupljeno: 21.9.2020.
20. Štefančić, V. (2017). *Strip kao izvannastavna aktivnost.* Diplomski rad. Pula: Filozofski fakultet. https://repozitorij.unipu.hr/islandora/object/unipu%3A1760/datastream/PDF/view. Pristupljeno: 25.6.2020.
21. Tanacković-Faletar, G. (2007). Strip kao nastavno sredstvo i obvezna lektira – blasfemija ili neiskorištena mogućnost? *Hrčak – Glasilo Hrvatskoga čitateljskoga društva, 31*. https://issuu.com/hrcak_hcd/docs/br_31_07_2007. Pristupljeno: 21.9.2020.
22. Težak, S. (1998). *Teorija i praksa nastave hrvatskoga jezika 2*. Zagreb: Školska knjiga.
23. Težak, S. (1990). *Metodika nastave filma*. Zagreb: Školska knjiga
24. Timensma, L. (2009). *Visual literacy: to comics or not to comics? Promoting literacy using comics.* Midrand, South Africa: Midrand Graduate Insititute https://www.ifla.org/past-wlic/2009/94-tiemensma-en.pdf. Pristupljeno: 12.8.2020.
25. Tuček, S. (2013). *Strip u nastavi književnosti*. Diplomski rad. Osijek: Filozofski fakultet. https://repozitorij.unios.hr/islandora/object/ffos:1377/preview. Pristupljeno: 24.6.2020.

26. Valec-Rebić, M. (2015). *Povijest stripa*. https://hrvatskiporebiblog.wordpress.com/medijska-kultura/strip/povijest-stripa/. Pristupljeno: 4.7.2020.

Sažetak

Strip se spominje kao često osporavana metoda u radu s djecom radi njegovog „slobodnog“ sadržaja i nedovoljne metodičke vrijednosti. Ovakvo mišljenje za posljedicu ima nedovoljnu zastupljenost stripa u današnjem nastavnome procesu. Provedeno istraživanje imalo je za cilj utvrditi stav učitelja i studenata završne godine učiteljskoga studija o stripu kao korisnom nastavnom sredstvu na kojeg učenici pozitivno reagiraju, ali zbog općeg mišljenja nedovoljno zastupljenom u radu s djecom. U istraživanju je sudjelovalo 50 učitelja razredne nastave iz dviju županija: Šibensko-kninske i Splitsko-dalmatinske te 45 studenta Odsjeka za učiteljski studij Filozofskog fakulteta Sveučilišta u Splitu. Za potrebe istraživanja izrađena su dva anketna upitnika, jedan za učitelje i jedan za studente. Rezultati istraživanja potvrdili su da ne postoji statističke razlike u stavovima ispitanika o stripu kao korisnom sredstvu u nastavi Hrvatskoga jezika koje zbog nedostatka vremena, sredstava, motiviranosti učitelja ili nekog drugog razloga nije dovoljno zastupljeno u nastavnom procesu. U odgovorima studenata i učitelja o korištenju stripa u pojedinim područjima Hrvatskoga jezika utvrđeno je postojanje statistički značajne razlike. Učitelji većinski manje smatraju da je strip prikladan u pojedinim područjima Hrvatskoga jezika poput književnosti i medijske kulture, dok studenti smatraju kako se strip može implementirati u gotovo sva nastavna područja Hrvatskoga jezika.

Ključne riječi: strip, nastava, Hrvatski jezik, korelacija, motiviranost, nastavni plan i program

Abstract

Comics are mentioned as an often-disputed method in working with children because of its „free“ content and insufficient methodological value. This opinion results in insufficient representation of comics in today's teaching process. The aim of the research was to determine the attitude of teachers and students of the final year of teacher education about comics as a useful teaching tool to which students respond positively, but due to the general opinion of underrepresented work with children. The study involved 50 primary school teachers from two counties: Šibenik-Knin and Split-Dalmatia and 45 students from the Faculty of Philosophy in Split, Department of Teacher Education. For the purposes of the research, two survey questionnaires were developed, one for teachers and one for students. The results of the research confirmed that there are no statistical differences in the attitudes of respondents about comics as a useful tool in Croatian language teaching, which due to lack of time, resources, teacher motivation or some other reason is not sufficiently represented in the teaching process. In the answers of students and teachers about the use of comics in certain areas of the Croatian language, the existence of statistically significant differences was found. Teachers mostly think that comics are appropriate in certain areas of the Croatian language, such as literature and media culture, while students think that comics can be implemented in almost all teaching areas of the Croatian language.
Key words: comics, teaching, Croatian language, correlation, motivation, curriculum

Prilozi

Prilog 1. Anketa za skupinu učitelja korištena u istraživanju

Upitnik o stavovima učitelja o primjeni stripa u nastavi Hrvatskoga jezika unutar razredne nastave

Cijenjeni učitelju/učiteljice, studentica sam pete godine Filozofskog fakulteta u Splitu, na Odsjeku za učiteljski studij. Anketu provodim u svrhu izrade diplomskog rada. Anketa je anonimna, podaci se koriste isključivo u svrhu istraživanja i bit će evidentirani u diplomskom radu. Molim Vas da odvojite malo vremena i iskreno odgovorite na navedena pitanja.

Unaprijed Vam zahvaljujem na suradnji.

Na pitanja odgovarate tako da zaokružite odgovor s kojim se slažete i koji predstavlja točnu informaciju za školu u kojoj radite.

1 = uopće se ne slažem, 2 = donekle se ne slažem, 3 = niti se slažem, niti se ne slažem, 4 = donekle se slažem, 5 = u potpunosti se slažem

1. Često koristim strip u nastavi:

   a) književnosti 1 2 3 4 5

   b) jezika 1 2 3 4 5

   c) kao nadomjestak za književno djelo 1 2 3 4 5

   d) s učenicima s teškoćama u razvoju 1 2 3 4 5

   e) medijske kulture 1 2 3 4 5

   f) jezičnoga izražavanja 1 2 3 4 5

2. Strip je dovoljno uključen u nastavni plan i program. 1 2 3 4 5
3. Strip je zahtjevna metoda za korištenje u nastavnom programu. 1 2 3 4 5
4. Učenici pozitivno reagiraju na strip u nastavnom procesu. 1 2 3 4 5
5. Strip je dosta zastupljen u čitankama/udžbenicima. 1 2 3 4 5
6. Primjena stripa motivira djecu u nastavnom radu. 1 2 3 4 5
7. Strip pozitivno utječe na izražavanje učenika. 1 2 3 4 5
8. Sama/sam crtam i pišem stripove za rad s učenicima. 1 2 3 4 5
9. Primjena stripa pomaže u razvoju kreativnosti i mašte kod učenika. 1 2 3 4 5
10. Koliko je, po vašem mišljenju, strip korisna metoda u radu s učenicima? (Utječe na maštovitost, jezično izražavanje…)

_____

_____

_____

_____

_____

11. Koji su, po vašem mišljenju, nedostatci stripa kao metode u radu?

_____

_____

_____

_____

_____

Prilog 2. Anketa za skupinu studenata korištena u istraživanju

Upitnik o stavovima studenata o primjeni stripa u nastavi Hrvatskoga jezika unutarrazredne nastave

Poštovani, studentica sam pete godine Filozofskog fakulteta u Splitu, na Odsjeku za učiteljski studij. Anketu provodim u svrhu izrade diplomskog rada. U anketi su uključeni studenti 5. godine Učiteljskog studija. Anketa je anonimna, podaci se koriste isključivo u svrhu istraživanja i bit će evidentirani u diplomskom radu. Ljubazno Vas molim da odvojite malo vremena i iskreno odgovorite na navedena pitanja.
Unaprijed Vam zahvaljujem na suradnji.

Na pitanja odgovarate tako da zaokružite odgovor s kojim se slažete i koji predstavlja točnu informaciju za školu u kojoj radite.

1 = uopće se ne slažem, 2 = donekle se ne slažem, 3 = niti se slažem, niti se ne slažem, 4 = donekle se slažem, 5 = u potpunosti se slažem

1. 1. Kada započnem s radom u školi, strip ću koristiti u nastavi:

Označite samo jedan oval po retku.

	1	2	3	4	5
književnosti	◯	◯	◯	◯	◯
jezika	◯	◯	◯	◯	◯
kao nadomjestak za književno djelo	◯	◯	◯	◯	◯
s učenicima s teškoćama u razvoju	◯	◯	◯	◯	◯
medijske kulture	◯	◯	◯	◯	◯
jezičnoga izražavanja	◯	◯	◯	◯	◯

2. 2. Smatram da je strip dovoljno zastupljen u nastavnom planu i programu.

Označite samo jedan oval.

1	2	3	4	5
◯	◯	◯	◯	◯

3. 3. Strip je zahtjevna metoda za korištenje u nastavnom procesu.

Označite samo jedan oval.

1	2	3	4	5
◯	◯	◯	◯	◯

4. 4. Smatram da će učenici pozitivno reagirati na strip u nastavnom procesu.

Označite samo jedan oval.

1	2	3	4	5
◯	◯	◯	◯	◯

5. 5. Smatram da je strip dovoljno zastupljen u čitankama/udžbenicima.

Označite samo jedan oval.

1	2	3	4	5
◯	◯	◯	◯	◯

6. 6. Smatram da primjena stripa motivira djecu u nastavnom radu.

Označite samo jedan oval.

1	2	3	4	5	6
◯	◯	◯	◯	◯	◯

7. 7. Smatram da strip pozitivno utječe na izražavanje učenika.

Označite samo jedan oval.

1	2	3	4	5
◯	◯	◯	◯	◯

8. 8. Sama/sam ću crtati i pisati stripove za rad s učenicima.

Označite samo jedan oval.

1	2	3	4	5
◯	◯	◯	◯	◯

9. 9. Primjena stripa pomaže u razvoju kreativnosti i mašte kod učenika.

Označite samo jedan oval.

1	2	3	4	5
◯	◯	◯	◯	◯

10. 10. Smatram da je strip osobito važan za poticanje komunikacijske kompetencije.

Označite samo jedan oval.

1	2	3	4	5
◯	◯	◯	◯	◯

11. 11. Smatram da je Hrvatski jezik najprikladniji nastavni predmet za primjenu stripa.

Označite samo jedan oval.

1	2	3	4	5
◯	◯	◯	◯	◯

12. 12. Važno je koristiti strip u nastavi.

Označite samo jedan oval.

1	2	3	4	5
◯	◯	◯	◯	◯

13. 13. Često ću provoditi strip kao aktivnost u nastavi.

Označite samo jedan oval.

1	2	3	4	5
◯	◯	◯	◯	◯

14. 14. Smatram da primjena stripa u nastavi može poboljšati kvalitetu izvođenja nastave.

Označite samo jedan oval.

1	2	3	4	5
◯	◯	◯	◯	◯

1

15. 15. Na fakultetu smo imali priliku upoznati se s primjenom stripa u nastavi.

Označite samo jedan oval.

1	2	3	4	5
◯	◯	◯	◯	◯

16. 16. Na temelju iskustva s oglednih sati metodičkih vježbi svih nastavnih predmeta, zaključujem da je strip zastupljen u razrednoj nastavi.

Označite samo jedan oval.

1	2	3	4	5
◯	◯	◯	◯	◯

17. 17. Na temelju iskustva s oglednih sati metodičkih vježbi, zaključujem da je strip zastupljen u nastavi Hrvatskog jezika.

Označite samo jedan oval.

1	2	3	4	5
◯	◯	◯	◯	◯

18. 18. Primjena stripa u nastavi iziskuje mnogo vremena i pripreme.

Označite samo jedan oval.

1	2	3	4	5
◯	◯	◯	◯	◯

2

19. 19. Koliko je, po vašem mišljenju, strip korisna metoda u radu s učenicima? (Utječe na maštovitost, jezično izražavanje...)

20. 20. Koji su, po vašem mišljenju, nedostatci stripa kao nastavne metode?

Popis slika

Slika 1. Yellow Kid, Richard Felton Outcalt 4
Slika 2. Vjerenica mača, Andrija Maurović ..... **Pogreška! Knjižna oznaka nije definirana.**
Slika 3. Primjer dječjih radova 18
Slika 4. Uzorak ispitanih učitelja s obzirom na županije 22
Slika 5. Uzorak ispitanih učitelja s obzirom na mjesto rada 23
Slika 6. Uzorak ispitanih studenata s obzirom na spol 23

Popis tablica

Tablica br.1: Rezultati deskriptivne statistike za čestice ankete A1 i A2 za pitanje broj 1. u kojima se uspoređuju učitelji i studenti..... 26
Tablica br.2: Rezultati deskriptivne statistike za čestice ankete A1 i A2 za pitanja 2. – 9. u kojima se uspoređuju učitelji i studenti) 28
Tablica br.3: Rezultati t-testa usporedbe istovjetnih varijabli za učitelje i studente (M - aritmetička sredina, t - vrijednost testa, df - stupnjevi slobode, p - nivo značajnosti)..... 30
Tablica br.4: Rezultati t-testa usporedbe istovjetnih varijabli za učitelje i studente (M - aritmetička sredina, t - vrijednost testa, df - stupnjevi slobode, p - nivo značajnosti)..... 33
Tablica 5: Rezultati deskriptivne statistike za čestice ankete A2 za pitanja 10. - 18. 34

SVEUČILIŠTE U SPLITU
FILOZOFSKI FAKULTET

IZJAVA O AKADEMSKOJ ČESTITOSTI

kojom ja Ana Karađole , kao pristupnik/pristupnica za stjecanje zvanja magistra/magistrice primarnog obrazovanja, izjavljujem da je ovaj diplomski rad rezultat isključivo mojega vlastitoga rada, da se temelji na mojim istraživanjima i oslanja na objavljenu literaturu kao što to pokazuju korištene bilješke i bibliografija. Izjavljujem da niti jedan dio diplomskoga rada nije napisan na nedopušten način, odnosno da nije prepisan iz necitiranoga rada, pa tako ne krši ničija autorska prava. Također izjavljujem da nijedan dio ovoga diplomskoga rada nije iskorišten za koji drugi rad pri bilo kojoj drugoj visokoškolskoj, znanstvenoj ili radnoj ustanovi.

Split, 24.9.2020 Potpis:

Izjava o pohrani završnog/diplomskog rada (podcrtajte odgovarajuće) u Digitalni repozitorij Filozofskog fakulteta u Splitu

Student/ica: Ana Karađole

Naslov rada: Stavovi učitelja i studenata završne godine Učiteljskoga studija o primjeni stripa u nastavi Hrvatskoga jezika unutar razredne nastave

Znanstveno područje: društvene znanosti

Znanstveno polje: pedagogija

Vrsta rada: diplomski rad

Mentor/ica rada:

Ivana Održa, doc.dr.sc.

(ime i prezime, akad. stupanj i zvanje)

Komentor/ica rada: /

(ime i prezime, akad. stupanj i zvanje)

Članovi povjerenstva:

Ivana Odža, doc.dr.sc, Tea-Tereza Vidović Schreiber, dr.sc, Anđela Milinović Hrga, doc.dr.sc.

(ime i prezime, akad. stupanj i zvanje)

Ovom izjavom potvrđujem da sam autor/autorica predanoga završnoga/diplomskoga rada (zaokružite odgovarajuće) i da sadržaj njegove elektroničke inačice potpuno odgovara sadržaju obranjenoga i nakon obrane uređenoga rada. Slažem se da taj rad, koji će biti trajno pohranjen u Digitalnom repozitoriju Filozofskoga fakulteta Sveučilišta u Splitu i javno dostupnom repozitoriju Nacionalne i sveučilišne knjižnice u Zagrebu (u skladu s odredbama *Zakona o znanstvenoj djelatnosti i visokom obrazovanju*, NN br. 123/03, 198/03, 105/04, 174/04, 02/07, 46/07, 45/09, 63/11, 94/13, 139/13, 101/14, 60/15, 131/17), bude:

(a) u otvorenom pristupu

b) dostupan studentima i djelatnicima FFST-a

c) dostupan široj javnosti, ali nakon proteka 6 mjeseci / 12 mjeseci / 24 mjeseca (zaokružite odgovarajući broj mjeseci).

U slučaju potrebe (dodatnoga) ograničavanja pristupa Vašem ocjenskom radu, podnosi se obrazloženi zahtjev nadležnomu tijelu u ustanovi.

Mjesto, nadnevak: 24.9.2020. Potpis: